

Hemberedskap och boendeförhållanden

En kvantitativ studie om hur hemberedskapen hänger samman med var och hur människor bor

Christoffer Wedebrand och Herman Andersson

Christoffer Wedebrand och Herman Andersson

Hemberedskap och boendeförhållanden

En kvantitativ studie om hur hemberedskapen hänger samman med var och hur
människor bor

Titel	Hemberedskap och boendeförhållanden – En kvantitativ studie om hur hemberedskapen hänger samman med var och hur människor bor
Title	Home preparedness and housing conditions
Rapportnr	FOI-R--5583--SE
Månad	mars
Utgivningsår	2024
Antal sidor	43
ISSN	1650-1942
Uppdragsgivare	Försvarsdepartementet
Forskningsområde	Krisberedskap och civilt försvar
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr	A124101
Godkänd av	Malek Finn Khan
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild: Christoffer Wedebrand

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka vilken betydelse svenskarnas boendeförhållanden har för deras hemberedskap. Med boendeförhållanden avses i vilken landsända människor bor (i termer av civilområden), om de bor i storstaden eller på landsbygden (och allt däremellan) samt bostadsform (villa, bostadsrätt och lägenhet). Hemberedskapen undersöks ur tre perspektiv, nämligen hushållets skattade förmåga att hantera en störning, dess tillgång till materiella resurser, samt om respondenterna har vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedda inför kriser och krig.

Resultaten vilar på en analys av statistisk data från en enkätundersökning genomförd av Statistikmyndigheten (SCB) på uppdrag av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). I studien genomförs en multivariat regressionsanalys som förutom ovan nämnda boendeförhållanden även tar hänsyn till variablerna inkomst, ålder och utbildningsnivå. Att bo i villa samvarierar i alla utom ett avseenden positivt med hemberedskapen jämfört med att bo i lägenhet, även vid kontroll för inverkan av de andra variablerna. Att bo i en liten kommun (i meningen mindre stad, tätort eller landsbygdskommun) verkar endast ha betydelse för människors skattade förmåga att hantera en störning (med avseende på mat-, vätske- och värmehållningen) jämfört med att bo i en stor kommun, men inte på andra sätt. I vilken landsända människor bor tycks ha liten betydelse för deras hemberedskap.

Nyckelord: Hemberedskap, prepping, krisberedskap, civilt försvar, totalförsvar, värna civilbefolkningen, värna människors liv och hälsa.

Summary

The purpose of this study is to investigate the significance of housing conditions for home preparedness in Sweden. In this study, housing conditions refer to which part of Sweden people live in (in terms of civil defence regions), whether they live in a big city or the countryside (and everything in between) and the type of housing (villa, condominium and apartment). The study includes three perspectives of home preparedness: the estimated ability of the household to handle a disturbance, its access to material resources and if the respondents have taken special actions to prepare for crises and war.

The study uses statistical data collected through a survey made by Statistics Sweden (SCB) on behalf of Swedish Defence Research Agency (FOI). The study uses a multivariate regression analysis that in addition to the housing conditions mentioned also includes the variables of income, age and level of education. The results show that living in a villa co-varies positively in nearly all respects with home preparedness compared to living in an apartment, even when controlling for the influence of the other variables. Living in a small municipality (in the sense of a smaller city, urban area or rural municipality) only seems to have a bearing on people's estimated ability to handle a disorder (concerning food, fluid and heat retention) compared to living in a large municipality, but not in other ways. In which part of a country people live seems to have little importance for their home preparedness.

Keywords: Home preparedness, prepping, crisis preparedness, civil defence, total defence, protecting the civilian population, protecting people's lives and health

Innehåll

1	Inledning	6
1.1	Syfte och målgrupp.....	6
1.2	Metod	6
1.3	Disposition	7
2	Hemberedskap som studieobjekt	8
2.1	Begreppsliga utgångspunkter.....	8
2.2	Boendeförhållandenans betydelse	10
3	Enkätundersökningens frågor.....	12
4	Övergripande resultat.....	14
4.1	Om respondenterna.....	14
4.2	Kommunikation och personligt ansvar	15
4.3	Materiella resurser och särskilda åtgärder	17
4.4	Bedömd förmåga	18
5	Boendeförhållandenans betydelse	19
5.1	Boendeförhållandenans isolerade betydelse	19
5.1.1	Landsända i Sverige	20
5.1.2	Typ av kommun.....	22
5.1.3	Bostadsform	24
5.2	Boendeförhållandenans betydelse i relation till varandra	27
5.3	Reliabilitet och jämförelse med 2018	30
6	Slutsatser och diskussion	31
7	Källförteckning	34
8	Bilaga.....	36
8.1	Figurer.....	36
8.1.1	Civilområden	36
8.1.2	Kommuntyp	37
8.1.3	Bostadsform	39
8.2	Regressionstabeller	41
8.3	Regressionsanalys 2018 år data	43

1 Inledning

Den här studien handlar om svenskarnas hemberedskap i relation till deras boendeförhållanden. Mer kärnfullt uttryckt handlar studien om hemberedskapens geografi. I fokus står frågor som de följande: Hur ser hemberedskapen ut i olika landsändar? På landsbygden jämfört med i staden? Och hur ser hemberedskapen ut mellan olika bostadsformer – har exempelvis villaboende bättre hemberedskap än de som bor i lägenhet?

Givetvis hänger dessa saker nära samman sinsemellan. Vissa landsändar har fler landsbygdskommuner och villaboende än andra och vice versa. Så vad är det egentligen som förklarar skillnaderna i hemberedskap? Denna fråga står i centrum i studien. Vad som däremot faller utanför studien är frågan om hur människors hemberedskap bör se ut, alltså vad som utgör en acceptabel nivå och vilka åtgärder som faktiskt stärker beredskapen.

I kapitel 2 förklaras ingående vad som menas med begreppet hemberedskap i denna studie, men i korthet betecknas förmågan hos medlemmarna i ett hushåll att hantera störningar i de normala flödena av varor och tjänster. Av lätt insedda skäl kan hemberedskapen vara viktig för hushållsmedlemmarna själva, som därmed inte behöver drabbas lika hårt av dessa störningar. Men hemberedskapen kan vara viktig också för samhället mer i stort, som genom beredskapen hos varje enskilt hushåll får en bättre samlad krishanteringsförmåga.

1.1 Syfte och målgrupp

Syftet med denna studie är att undersöka vilken betydelse svenskarnas boendeförhållanden har för deras hemberedskap. Syftet motiveras av att dessa förhållanden inte verkar ha ägnats något större djup i tidigare kvantitativa undersökningar på området, samtidigt som vissa kvalitativa studier har framfört hypoteser om varför de kan vara betydelsefulla.

Även ur ett mer praktiskt orienterat perspektiv är syftet motiverat. Enkelt uttryckt ska krisberedskapen och det civila försvaret enligt gällande politiska inriktning värna civilbefolkningens liv och hälsa. Att främja en god hemberedskap är ett verktyg som i detta sammanhang kan användas av de offentliga institutionerna, men det är inte det enda. Snarare än att skjuta över ansvaret på civilbefolkningen kan också de offentliga institutionerna själva träda in för att säkerställa att människor har vad de behöver för sin överlevnads skull. Hur ansvarsfördelningen bör se ut är långtifrån självklart och har ytterst sett att göra med våra värderingar. Hur som helst väcks frågan om hur lämpligt det är att förlita sig på hemberedskapsverktyget om vissa grupper av människor – med utgångspunkt i deras boendeförhållanden – framstår som mer utsatta än andra. I dessa fall kanske det allmänna faktiskt måste träda in för att civilbefolkningen ska kunna värnas. Med andra ord är syftet med studien att undersöka om det finns skillnader i hemberedskapen mellan olika grupper med avseende på deras boendeförhållanden som behöver beaktas i totalförsvarsplaneringen.

Studien är framför allt avsedd som ett underlag för de tjänstemän och politiker som arbetar med att utveckla Sveriges krisberedskap och totalförsvar. Förhoppningsvis kan dock resultaten även bidra till den akademiska forskningen på området.

1.2 Metod

Resultaten vilar på en analys av statistisk data från en enkätundersökning genomförd av Statistikmyndigheten (SCB) år 2022 på uppdrag av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). Enkätundersökningens tillvägagångssätt har redan beskrivits på annat håll (se Wedebrand et al. 2023; Wedebrand & Andersson 2023). I korthet kan dock sägas att enkäten gick ut till 5 050 personer. Omkring 36 % svarade, alltså strax över 1 800 individer. Undersökningens så kallade målpopulation, den grupp som studerades och som för enkelhetens skull i studien benämns ”svenskarna”, bestod av alla som när enkäten skickades ut var folkbokförda i

Sverige och som dessutom var 18 år eller äldre. Med en sålunda definierad målpopulation omfattade urvalsramen runt 8,3 miljoner individer.

Med andra ord behövde inte respondenterna vara svenska medborgare. Inte heller fanns det någon övre åldersgräns. Detta breda urval motiverades av att alla människor som bor i Sverige är viktiga för krisberedskapen och totalförsvaret, både genom att de är skyddsvärda i sin egen rätt och genom att de kan bidra till krisberedskapen och totalförsvaret. De av undersökningens enkätfrågor som används i studiens analys presenteras i kapitel 3.

I studien används den statistiska metoden regressionsanalys för att avgöra vilka oberoende variabler (boendeförhållandena) som har betydelse för hemberedskapen. Mer specifikt används logistisk regression, som är en lämplig metod när den beroende variabeln (hemberedskapen) är kategorisk. Två typer av modeller används i studien – logit när den beroende variabeln är binär (genom förekomsten av två svarsalternativ på enkätfrågan, ja eller nej) och ologit när den beroende variabeln har ordinal karaktär (vilket innebär att svarsalternativen kan rangordnas från mindre till större). Hur innebörden av dessa båda modeller ska tolkas vidareutvecklas i kapitel 5.

För att underlätta läsningen är den löpande texten befriad från de flesta statistiska fackuttryck. En fackterm används dock tämligen flitigt och förklaras därför här, nämligen statistisk signifikans. Statistisk signifikans innebär att det är en låg sannolikhet att skillnaden mellan två grupper beror på slumpen, det vill säga att det faktiskt kan antas förhålla sig på detta sätt i studiepopulationen i stort. Det går aldrig att utesluta att skillnaderna beror på slumpen, men allmänt brukar fem procent eller lägre anses vara tillräckligt för att dra slutsatsen att det finns en verklig skillnad mellan två grupper. Detta är också tröskeln för uttalanden om signifikans i studien.

1.3 Disposition

I kapitel 2 diskuteras fenomenet hemberedskap på ett både teoretiskt och empiriskt plan. Dels hur det kan förstås begreppsligt, dels vad tidigare undersökningar på området har kommit fram till. I kapitel 3 presenteras de frågor i enkätundersökningen som mer direkt har att göra med svenskarnas hemberedskap. I det 4:e kapitlet sammanfattas några övergripande resultat från nämnda undersökning. I det 5:e och längsta kapitlet, presenteras studiens huvudsakliga resultat genom att svenskarnas hemberedskap belyses utifrån deras boendeförhållanden. Hemberedskapen sätts även i relation till de demografiska variablerna ålder, utbildningsnivå och inkomst. I kapitel 6 förs en diskussion kring resultaten.

2 Hemberedskap som studieobjekt

I det följande presenteras den förståelse av begreppet hemberedskap som ligger till grund för denna studie. Dessutom motiveras studiens fokus på människors boendeförhållanden och några begränsningar hos studien diskuteras.

2.1 Begreppsliga utgångspunkter

Det mest centrala begreppet i denna studie är hemberedskap. Tre andra ofta förekommande uttryck i studien är krisberedskap, civilt försvar och totalförsvar. Även dessa begrepp kräver en förklaring eftersom de används i olika lagtexter av regering och riksdag för att styra myndigheternas arbete på dessa områden. Enkelt uttryckt har krisberedskap att göra med förberedelser inför och hantering av kriser i fredstid, medan totalförsvaret avser förberedelser inför och hantering av en krigssituation (se exempelvis SFS 1992:1403; SFS 2022:524). Förutom det militära försvaret består totalförsvaret även av ett civilt försvar, som i omfattning är mångdubbelt större än dess militära motsvarighet och rymmer all samhällsviktig verksamhet som ska fortgå i krig, både offentlig- och privatägd. Även civilsamhället och de enskilda människor som bor i Sverige ingår i det civila försvaret, vilket naturligt leder över till hemberedskapsbegreppet.

Allmänt sett har hemberedskap att göra med de färdigheter och resurser som ett hushåll har för att möta fredstida kriser och krig (Wedebbrand & Andersson 2023). Det är dock svårt att närmare slå fast vad som avses med begreppet. Ännu svårare är det att hitta rimliga mått för att skatta graden av hemberedskap hos ett hushåll, inte minst som dess behov kan se olika ut vid olika situationer och då många hushåll har särskilda behov.

I denna studie förstås hemberedskap som ett tillstånd snarare än en aktivitet. Hemberedskap är alltså inte någonting man gör utan någonting som uppnås i större eller mindre utsträckning. Närmare bestämt betecknar hemberedskap i studien förmågan hos medlemmarna i ett hushåll att hantera störningar i de normala flödena av varor och tjänster. I sammanhanget av den fredstida krisberedskapen och totalförsvaret står förstås störningar av större magnitud i fokus, orsakade av allt från stormar till angrepp med fjärrstridsmedel. Men förmodligen är det relevant att också tala om hemberedskap vid förment mindre kriser som bara drabbar ett enskilt hushåll. Ur hushållets eget perspektiv kan även sådana mindre kriser vara stora. Vilken typ av hemberedskap som närmare bestämt avses kan få lov att skifta mellan olika sammanhang. Eftersom denna studie är tänkt att utgöra ett underlag för planeringen av krisberedskapen och totalförsvaret ligger fokus på störningar av mer omfattande karaktär.

Det är angeläget med kunskap om människors hemberedskap av kanske framförallt två skäl (se argumentation i Guldåker 2016). Dels eftersom hushållen är skyddsvärda i sin egen rätt. Mycket av det som är viktigast i människors liv återfinns just i hushållet, inte minst familjemedlemmarna som sådana. Hushållen är också betydelsefulla ur de offentliga institutionernas perspektiv, vilket om inte annat framgår av målformuleringarna för krisberedskapen och det civila försvaret. Enkelt uttryckt ska dessa verksamheter enligt gällande politiska inriktning värna civilbefolkningens liv och hälsa (se Regeringskansliet A; Regeringskansliet B). Dels är det angeläget med kunskap om hemberedskapen eftersom hushållen genom den samma kan öka inte bara sin egen utan krishanteringsförmågan i samhället i stort och mildra konsekvenserna när katastrofen är ett faktum.

Mot denna bakgrund har de svenska myndigheterna initierat en rad informationskampanjer för att stärka människors hemberedskap (för en översikt se Kvarnlöf 2020). Den kanske mest uppmärksammade kampanjen var utskicket av 2018 års broschyr *Om krisen eller kriget kommer* till de svenska hushållen (se MSB 2018). Broschyren publicerades av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och skulle hjälpa läsarna att förbereda sig på allt från allvarliga olyckor och naturhändelser till militära konflikter. För närvarande uppmanas hushållen att ha förmåga att klara sig själva utan stöd från offentligt håll under åtminstone en veckas tid (se Krisinformation.se; Prop. 2020/21:30).

Hemberedskapen har studerats ur olika perspektiv i den akademiska forskningen. Medan vissa studier har haft ett uttalat fokus på just hemberedskap (se exempelvis Heidenstrøm & Kvarnlöf 2018) har andra ägnat uppmärksamhet åt det närliggande fenomenet ”prepping” (se exempelvis Sims & Grigsby 2019). Prepping har bland annat förståtts som en uppsättning av föreställningar och aktiviteter som ska förbereda någon inför olika typer av katastrofer (se Sims & Grigsby 2019).

Det är inte självklart hur fenomenen hemberedskap och prepping förhåller sig till varandra. Somliga forskare har rentav ifrågasatt möjligheten att göra en tydlig gränsdragning dem emellan i praktiken och menat att eventuella skillnader är en fråga om historisk kontext snarare än innehåll (se exempelvis Mellander 2021).

Om dock begreppet hemberedskap förstås på det sätt som föreslås i denna studie, alltså som förmågan att hantera en störning, möjliggörs i varje fall *en* innehållsmässig distinktion gentemot prepping: Oavsett hur begreppet närmare definieras verkar prepping handla om att avsiktligt göra sig bättre förberedd, vilket inte är detsamma som den förmåga som preppingen är avsedd att resultera i och som i denna studie avses med hemberedskapsbegreppet. Prepping eller avsaknaden därav är förstått en tänkbar orsak till varför en persons hemberedskap är bättre eller sämre. Men även andra omständigheter kan tänkas påverka graden av hemberedskap mer oavsiktligt, inte minst de beslut som människor fattar inom ramen för sina vardagliga praktiker.

Vissa forskare har framhåvt just människors vardagliga praktiker som viktiga för hemberedskapen (se exempelvis Heidenstrøm & Kvarnlöf 2018; Heidenstrøm 2020; Heidenstrøm & Throne-Holst 2020). Enligt dessa forskare är människor ofta inte medvetna om vilken beredskap de faktiskt har, eftersom de inte har stärkt sin beredskap på avsiktliga sätt (med distinktionerna ovan har de alltså inte ägnat sig åt prepping). Denna typ av oavsiktligt stärkt hemberedskap kallar forskarna för informell beredskap, i motsats till formell beredskap som utgår från aktiviteter mer tydligt knutna till hemberedskapen (som att upprätta krisplaner för hushållet). Med andra ord kan människor besitta färdigheter och resurser som i allra högsta grad stärker deras hemberedskap, utan att de för den sakens skull själva har betraktat dem ur ett beredskapsperspektiv. Det går därför inte att sätta likhetstecken mellan låg formell och låg reell hemberedskap.

En annan grundläggande distinktion med bäring på hemberedskapen som har framförts inom forskningen gäller hushållens interna respektive externa krishanteringsförmåga (se exempelvis Guldåker 2016). Den interna förmågan har att göra med omständigheter som är strikt knutna till det enskilda hushållet, medan den externa förmågan i stället rör sådant som ligger nära men ändå utanför detsamma (som andra hushåll i form av grannar eller gemensamma materiella resurser som elverk). En låg intern krishanteringsförmåga kan således täckas upp av en hög extern krishanteringsförmåga och vice versa. Om både hushållets interna och externa krishanteringsförmåga är låga kan det däremot föreligga ett allvarligt hot mot hushållsmedlemmarnas liv och hälsa i händelse av en kris. Ur detta perspektiv är det för snävt att betrakta hushåll som helt slutna system eftersom de även är uppbundna i sociala nätverk som kan påverka deras förmåga att möta en kris (se även exempelvis Heidenstrøm & Hansen 2020).

Sammantaget handlar denna studie om hemberedskap snarare än om prepping, även om en av enkätfrågorna hade att göra med om respondenterna hade vidtagit avsiktliga åtgärder, vilket lutar åt det senare (se kapitel 3). Vidare söker studien respektera insikten om den informella (alltså oavsiktliga) beredskapens betydelse. Vad som står i fokus är med andra ord hemberedskapen som ett tillstånd, alltså som förmågan hos ett hushåll att möta en störning i de normala flödena av varor och tjänster. Det görs inte några antaganden om varför graden av hemberedskap är sådan den är. Det må bero på avsiktligt vidtagna åtgärder, som prepping, eller vardagliga praktiker som endast på ett oavsiktligt sätt har stärkt beredskapen.

Vidare, utan att underkänna betydelsen av den externa krishanteringsförmågan för hushållens samlade hemberedskap ligger tonvikten i studien på interna omständigheter. Detta är

en metodologisk begränsning i studien som alla som läser studien måste ha i åtanke. Svenskarnas hemberedskap kan således vara bättre än vad den ser ut att vara.

2.2 Boendeförhållandenans betydelse

De senaste årens studier av hemberedskap och prepping har genomförts med både kvalitativa och kvantitativa metodologiska ansatser. De strikt vetenskapliga undersökningarna, publicerade i akademiska tidskrifter, tycks luta åt det kvalitativa hållet med metoder som intervjuer och textanalys. Några sådana studier har presenterats ovan. Omvänt verkar myndigheter i olika länder framförallt tillgripa kvantitativa tillvägagångssätt i form av enkätundersökningar.

Oavsett närmare inriktning har svenska kvantitativa studier som regel satt hemberedskapen i relation till klassiska demografiska bakgrundsfaktorer som ålder, kön, utbildningsnivå, sysselsättning och/eller inkomst (se exempelvis MSB/Enkätfabriken 2019; Demoskop 2017; MSB/Attityd 2021; Demoskop 2018; Kantar Public 2022; Sandstig 2019; Wall 2014). Somliga studier har även använt innovativa faktorer som hälsa och upplevelsen av att leva ett meningsfullt liv (se Sandstig 2019) och om det finns barn i hemmet (se Wall 2014). En annan förekommande bakgrundsfaktor har varit födelseland (MSB/Enkätfabriken 2019).

Även människors boendeförhållanden har utgjort bakgrundsfaktorer i flera svenska studier, men inte på ett särskilt genomgripande sätt. Exempelvis har hemberedskapen undersökts med utgångspunkt i region¹ (se MSB/Attityd 2021; Demoskop 2018), kommuntyp² (se Sandstig 2019; Demoskop 2018; Demoskop 2017; Wall 2014) och bostadstyp³ (se Kantar Public 2022). För att nämna ett axplock av resultaten verkar det som att en högre andel av de som bor i villa jämfört med lägenhet skulle klara sig minst en vecka utan samhällets stöd om samhällsviktiga funktioner slås ut (se Kantar Public 2022), medan tillgången till materiella resurser framstår som bättre utanför städerna (se Demoskop 2017). Utifrån dessa studier framstår det emellertid som oklart vad det är som driver resultaten, eftersom faktorerna överlappar varandra (se kapitel 5 för en diskussion om detta).

Vidare har kvalitativa studier⁴ från de senaste åren särskilt belyst boendeförhållandenans betydelse för hemberedskapen, inte minst genom begreppen ruralitet och urbanitet. Dessa begrepp kan beskriva en identitet lika mycket som var människor bor (se Kvarnlöf 2021). Det vill säga det kan antas att människor inte bara lever på en viss plats, som landsbygden eller staden, utan att platsen även har betydelse för hur de uppfattar sig själva. Enligt vissa forskare kan hemberedskapen bli en del av detta identitetsbygge för människor på landsbygden. I den rurala identiteten föreställs då ingå att vara kapabel och förberedd, vilket skulle kunna förklara en relativt sett bättre hemberedskap på landsbygden (se Heidenstrøm & Kvarnlöf 2018; Kvarnlöf & Wall 2021). Härutöver har det gjorts gällande att en större erfarenhet av bristfällig samhällsservice och störningar på landsbygden skulle kunna vara en förklaring till en högre hemberedskap i den miljön jämfört med i den urbana (se Heidenstrøm & Kvarnlöf 2018; Kvarnlöf & Wall 2021; Heidenstrøm & Hansen 2020).

Sammantaget har alltså boendeförhållandenans betydelse för hemberedskapen ägnats uppmärksamhet i flera undersökningar. Det finns både mätningar som visar på skillnader och hypoteser om vad skillnaderna skulle kunna bero på. Det framstår dock alltjämt som oklart vad det är som närmare bestämt driver graden av hemberedskap. Beror iakttagna skillnader på dimensionen landsbygd/stad eller snarare villa/lägenhet? Eller har de att göra med om människor bor i norra eller södra Sverige? Syftet med föreliggande studie är att bringa större

¹ Län eller sammanslagning av län.

² Storstad kontra landsbygd och liknande.

³ Villa eller lägenhet och liknande.

⁴ Strikt talat använder refererad studie av Heidenstrøm & Hansen (2020) både kvalitativa och kvantitativa metoder.

klarhet i dessa frågor. Så sker genom att svaren på en bred uppsättning enkätfrågor om hemberedskap analyseras i termer av de civilområden⁵ där människor bor, deras kommuntyp (från storstad till landsbygd) och bostadsform (villa, lägenhet med mera).

⁵ En regional skärning – ”högre regional nivå” – som används inom totalförsvarsplaneringen och som bygger på en sammanslagning av län/regioner till större geografiska områden.

3 Enkätundersökningens frågor

Som konstaterades i föregående kapitel är det svårt att hitta rimliga mått på hemberedskapen, särskilt som behoven kan se olika ut för olika hushåll. Men rimligen går det rent principiellt att skilja mellan tillgången till de materiella resurser som kan komma till nytta vid en störning och färdigheten att använda resurserna på ett adekvat sätt. Även om förmågan att hantera störningen påverkas av resurstillgången torde nämligen resurserna inte spela någon större roll utan nödvändiga färdigheter. Ur detta följer att förmågan att hantera störningen byggs upp av både förmåga och färdighet.

Totalt omfattade enkätundersökningen 5 frågor som mer direkt hade att göra med respondenternas hemberedskap, lite beroende på hur man räknar.⁶ En av dessa frågor gällde om respondenterna hade vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedda (vilket med denna studies begreppsapparat egentligen lutar mer åt prepping än åt hemberedskap). Vid tre av frågorna ombads respondenterna att skatta sin förmåga att hantera en störning (vilket strikt talat är vad som avses med hemberedskap i denna studie) med avseende på mat-, vätske- och värmehållningen. Slutligen hade en fråga att göra med vilka resurser respondenterna hade tillgång till i hemmet (vilket jämte färdighet alltså kan ses som en förutsättning för hemberedskap).

Det ska noteras att frågorna om resurser och förmåga inte förutsatte att respondenterna hade vidtagit några avsiktliga åtgärder för att stärka sin hemberedskap, exempelvis att de hade införskaffat ett spritkök i syfte att kunna laga mat även vid långvariga elavbrott. Något sådant vore för snävt. Som vissa forskare har framhållit påverkas hemberedskapen även på mer oavsiktliga sätt (se kapitel 2). Många torde införskaffa sina spritkök eftersom de är intresserade av friluftsliv, för att återknyta till exemplet. Alldeles oavsett varför människor har förvärvat vissa resurser eller färdigheter kan de likväl stärka hemberedskapen.

Nedanstående frågor i enkäten hade att göra med dels avsiktliga åtgärder för att stärka hemberedskapen (alltså närmast prepping, se kapitel 2), dels bedömd förmåga att hantera en störning. Frågorna om den bedömda förmågan ramades in av följande scenario, som respondenterna uppmanades att utgå från i sina svar:

Det är vinter. Utomhustemperaturen är -15 grader. Av oklar anledning inträffar ett stort elavbrott i den del av landet där du bor. Spis och kylskåp fungerar därför inte längre och dricksvattnet slutar att rinna ur kranarna. Även värmesystemen slutar att fungera.

Som synes skulle scenariot kunna röra sig om en fredstida kris orsakad av en olycka eller naturhändelse, men det skulle även kunna vara en fråga om sabotage. Således har scenariot relevans både för den fredstida krisberedskapen och det civila försvaret (Wedebbrand och Andersson 2023). Över huvud taget är det intressanta med respondenternas svar deras bedömda förmåga att klara sig vid en störning som innebär att de är förpassade till de resurser som står till buds i hemmet. Denna förmåga torde vara vad den är oavsett störningens orsak.

⁶ Förutom de frågor som beskrivs i kapitlet rymde enkäten även frågor om huruvida respondenterna hade läst broschyren *Om krisen eller kriget kommer*, om de upplevde sig få tillräcklig information om hur de kunde göra sig bättre förberedda för kriser och krig, den upplevda rimligheten i att alla har ett personligt ansvar för att kunna klara sig själva en tid vid kriser och krig, efter hur lång tid de ansåg att de senast borde få hjälp från samhället, varifrån de i första hand skulle söka hjälp vid livsmedelsbrist, samt vilken informationskälla de skulle lita mest på om det började spridas motstridiga uppgifter om varför det i scenariot beskrivna elavbrottet inträffade.

Informationsruta 1: Avsiktliga åtgärder och bedömd förmåga

- Oavsett om du har läst broschyren [Om krisen eller kriget kommer] eller inte, har du vidtagit några särskilda åtgärder för att göra dig bättre förberedd för kriser och krig?
 - Svarsalternativ: Ja, Nej
- Utifrån vad du har hemma i dag, exempelvis i dunkar eller flaskor, hur länge tror du att dricksvattnet (eller motsvarande dryck) skulle räcka för personerna i ditt hushåll? Utgå från scenariot ovan och gör en uppskattning om du är osäker.
 - Svarsalternativ: Längre än en vecka, 4-7 dagar, 2-3 dagar, 1 dag eller mindre
- Utifrån vad du har hemma i dag, hur länge tror du att maten skulle räcka för personerna i ditt hushåll? Utgå från scenariot [...].
 - Svarsalternativ: Längre än en vecka, 4-7 dagar, 2-3 dagar, 1 dag eller mindre
- Utifrån dina boendeförhållanden och vad du har hemma i dag, hur väl tror du att personerna i ditt hushåll skulle kunna hålla värmen inomhus? Utgå från scenariot [...].
 - Svarsalternativ: Mycket väl, Ganska väl, Inte särskilt väl, Inte alls väl

Vidare hade nedanstående fråga i undersökningen att göra med tillgången till resurser:

Informationsruta 2: Tillgängliga materiella resurser

- Vad av följande har du tillgång till i ditt hem som kan komma till nytta vid kris eller krig? Flera svar kan markeras. [Svarsalternativ i punktlistan nedan.]
 - Extra mat med lång hållbarhet (exempelvis konserver)
 - Rent extra vatten
 - Flaskor, hinkar eller dunkar
 - Spritkök eller annat sätt att laga mat och koka vatten som inte är beroende av el
 - Gasolvärmare eller annan alternativ värmekälla som inte är beroende av el
 - Varma kläder eller liknande (exempelvis ullplagg, filter, liggunderlag eller sovsäck)
 - Husapotek och vid behov extra mediciner
 - Extra hygienartiklar (exempelvis våtservetter, blöjor eller mensskydd)
 - Batteriradio eller annan utrustning för att ta emot viktig information
 - Kontanter i mindre valörer
 - Ficklampa eller annan alternativ ljuskälla
 - Papperslista med viktiga telefonnummer
 - Utskrifter av viktiga dokument (exempelvis försäkringsbrev, bankuppgifter eller registreringsbevis)
 - Annat som kan komma till nytta vid kris eller krig [möjlighet till fritextsvar]
 - Inget av ovanstående alternativ

Även en hel del bakgrundsinformation om respondenterna samlades in i samband med undersökningen. Denna information hade bland annat att göra med var i Sverige respondenterna bodde när de svarade på enkäten (däribland vilket län), i vilken typ av kommun (storstad eller landsbygdskommun med mera) och i vilken bostadsform (villa eller lägenhet med mera). Informationen samlades in genom både direkta frågor och uppgifter från SCB:s basregister *Registret över totalbefolkningen*.

4 Övergripande resultat

FOI har redan publicerat några övergripande resultat från den enkätundersökning som myndigheten genomfördes av SCB år 2022 (se Wedebrand & Andersson 2023). Resultaten rörde både svenskarnas försvarsvilja och deras hemberedskap. Nedan sammanfattas de resultat som på ett eller annat sätt har att göra med det senare. Inledningsvis ges också viss information om vilka som svarade på enkäten.

4.1 Om respondenterna

Alla enkätundersökningar drabbas av bortfall, både genom att vissa respondenter bara svarar på delar av enkäten (så kallat partiellt bortfall) och genom att andra inte svarar över huvud taget (objektsbortfall). Av tabell 1 framgår hur stor andel av de som helt eller delvis svarade på enkäten som tillhörde olika grupper (siffrorna till vänster), samt hur stor andel inom respektive grupp som svarade (siffrorna till höger).⁷ Som exempel på hur tabellen ska tolkas är alltså 88 % av de som svarade på enkäten födda i Sverige medan bara 3 % är födda i övriga Norden. Bland de svarande var alltså de svenskfödda en väsentligt större grupp. Samtidigt var svarsbenägenheten inom respektive grupp i stort densamma – i båda fallen omkring 40 %. Mindre svarsbenägna var de som är födda i övriga världen utanför Sverige och Norden, där endast omkring 17 % svarade på enkäten.

⁷ Indelningen av variabelvärdena (exempelvis åldersintervallen) användes av SCB i den tekniska rapport som FOI mottog i samband med slutleverans av data. Som synes varierade svarsbenägenheten (kolumnen till höger) framförallt inom grupperna ålder, utbildningsnivå, förvärvsinkomst, civilstånd, bakgrund och födelseland.

Tabell 1: Andelen svarande som tillhörde en viss grupp samt andelen per grupp som svarade på enkäten

Kategori	Andel svarande på enkäten (%)	Svarsandelar per grupp (%)
<i>Kön</i>		
<i>Man</i>	50,9	36,3
<i>Kvinna</i>	49,1	35,5
<i>Ålder</i>		
<i>18 - 29 år</i>	7,5	15,5
<i>30 - 49 år</i>	26,7	28,7
<i>50 - 69 år</i>	36,6	45,4
<i>70 år och mer</i>	29,2	51,8
<i>Utbildningsnivå</i>		
<i>Låg</i>	12,4	22,1
<i>Mellan</i>	38,5	33,5
<i>Hög</i>	49,1	46,9
<i>Förvärvsinkomst (kr)</i>		
<i>0 - 149 999 och okänd</i>	5,0	18,0
<i>150 000 - 299 999</i>	13,0	38,1
<i>300 000 och mer</i>	82,0	43,8
<i>Kommuntyp</i>		
<i>Storstäder och storstadsnära regioner</i>	38	36,8
<i>Övriga</i>	62	35,4
<i>Civilstånd</i>		
<i>Gift</i>	50,8	45,8
<i>Övriga</i>	49,2	29,4
<i>Bakgrund</i>		
<i>Inrikes född med minst en inrikes född förälder</i>	88,0	41,7
<i>Övriga</i>	12,0	19,8
<i>Födelseland</i>		
<i>Sverige</i>	88	40,8
<i>Övriga Norden</i>	3	39,3
<i>Övriga världen</i>	9	16,8

4.2 Kommunikation och personligt ansvar

I syfte att stärka människors hemberedskap har de svenska myndigheterna initierat en rad informationskampanjer, däribland utskicket av broschyren *Om krisen eller kriget kommer* till de svenska hushållen år 2018. 24 % av respondenterna svarade att de hade läst broschyren under det senaste året, medan 52 % uppgav att de hade läst den någon gång tidigare. Det ska sägas att det inte framgår av svaren om respondenterna har läst broschyren i dess helhet eller endast enskilda delar.

Vidare svarade en majoritet av respondenterna, 63 %, att de ansåg sig få fullt eller delvis tillräcklig information om hur de kan göra sig bättre förberedda för kriser och krig (fullt

14 %; delvis 49 %). 6 % uppgav att informationen inte alls var tillräcklig, medan 31 % svarade att den inte var särskilt tillräcklig.⁸

En utgångspunkt i Sveriges krisberedskap och totalförsvar är att även de enskilda invånarna i landet har ett ansvar för att bidra till den samlade beredskapen. Det framgår inte minst av uppmaningen att hushållen ska kunna klara sig själva under åtminstone en veckas tid utan stöd från offentligt håll vid störningar. En majoritet av respondenterna, 88 %, svarade att det är mycket eller ganska rimligt att var och en, efter förmåga, har ett personligt ansvar för att kunna klara sig själv en tid vid kriser och krig (mycket 41 %; ganska 47 %). 2 % uppgav att de inte alls är rimligt, medan 10 % svarade att det inte är särskilt rimligt.⁹

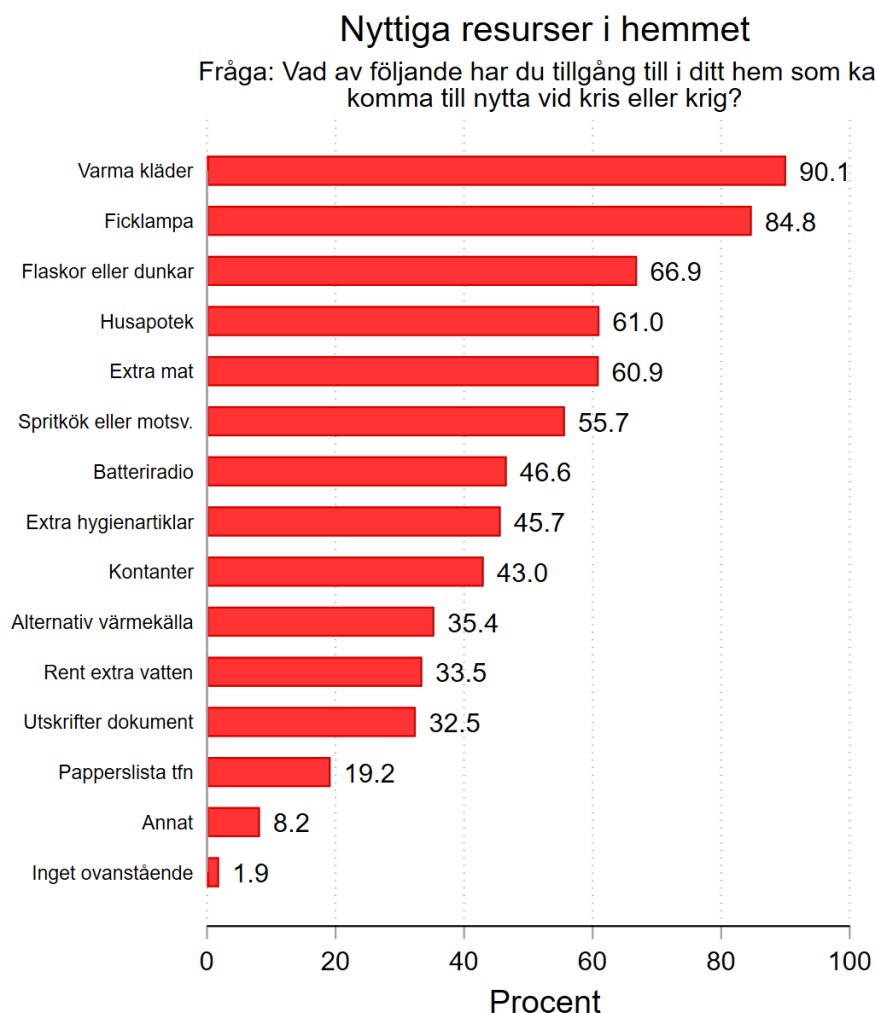
I detta avseende verkar det föreligga ett utbrett stöd i Sverige för utgångspunkten att alla har ett personligt ansvar. Samtidigt tyder respondenternas svar på att en majoritet förväntar sig hjälp från samhället snabbare än rådande uppmaning om att kunna klara sig själv under åtminstone en veckas tid. Detta tyder på en diskrepans mellan det offentliga förväntningar på individen och individens förväntningar på det offentliga, eftersom den rådande uppmaningen är att hushållen ska klara sig själva under åtminstone en veckas tid. Medan 42 % svarade att de förväntar sig hjälp inom 3 dagar, uppgav 41 % att de förväntar sig hjälp inom 4-7 dagar. Endast 18 % svarade att de förväntar sig hjälp efter en vecka eller längre.

⁸ Samma fråga ställdes i en enkätundersökning genomförd år 2018 av SCB på uppdrag av FOI. Jämfört med denna undersökning framstår skillnaderna som små (det rör sig som mest om en förändring på 6 procentenheter) även om de är statistiskt signifikanta.

⁹ Jämfört med 2018 års undersökning framstår skillnaderna som små (återigen rör det sig som mest om en förändring på 6 procentenheter) även om de är statistiskt signifikanta.

4.3 Materiella resurser och särskilda åtgärder

I broschyren *Om krisen eller kriget kommer* ges läsaren tips på hur denne kan stärka sin hemberedskap. Frågan om tillgången till resurser utgick från dessa tips. Av figur 1 framgår respondenternas svar på frågan.

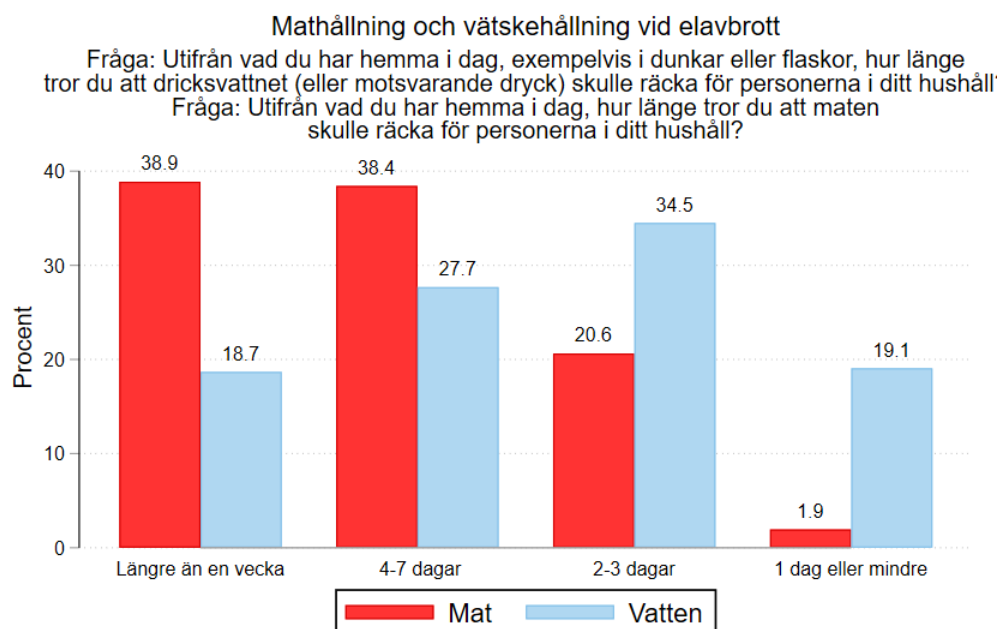
Figur 1: Nyttiga resurser i hemmet

Frågan om tillgången till resurser förutsatte inte att dessa hade införskaffats avsiktligt i syfte att stärka hemberedskapen. Däremot ombads respondenterna att svara på en annan fråga om de hade vidtagit några särskilda förberedande åtgärder för att göra sig bättre förberedda för kriser och krig. 45 % svarade att de hade vidtagit sådana åtgärder,¹⁰ även om det inte framgår av svaren vilka åtgärder det rör sig om.

¹⁰ Jämfört med 2018 års undersökning ökade andelen respondenter som svarade att de hade vidtagit särskilda åtgärder med 22 procentenheter. Skillnaden är statistiskt signifikant.

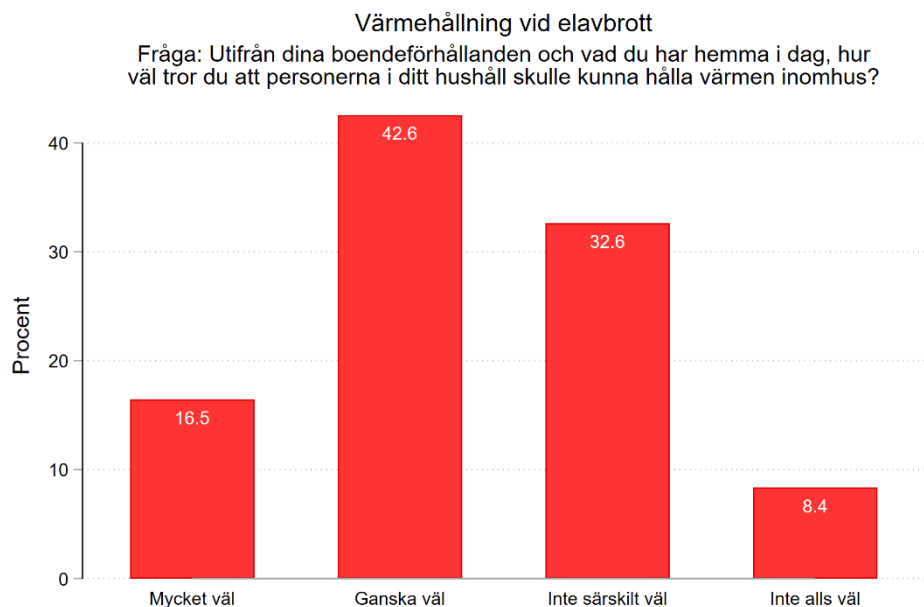
4.4 Bedömd förmåga

Respondenterna ombads att mot bakgrund av ett scenario där det inträffar ett omfattande elavbrott skatta sin förmåga att klara vätske-, mat- och värmehållningen.¹¹ Se kapitel 3 för scenariot. Av figur 2 framgår respondenternas svar på frågorna om vätska och mat.

Figur 2: Mathållning och vätskehållning vid elavbrott

Respondenternas svar på frågan om värmehållning framgår av figur 3.

Figur 3: Värmehållning vid elavbrott

¹¹ Jämfört med 2018 års undersökning framstår skillnaderna som små (det rör sig som mest om en förändring på 3 procentenheter) och de saknar i de flesta fall statistisk signifikans.

5 Boendeförhållandenans betydelse

Det här kapitlet handlar om hur svenskarnas hemberedskap hänger samman med deras boendeförhållanden. Hemberedskapen sätts alltså i relation till faktorerna i punktlistan nedan, som likt en tratt rör sig från det stora till det lilla sammanhanget:

- Landsända i Sverige (i termer av civilområden)
- Typ av kommun (från storstad till landsbygd och allt däremellan)
- Bostadsform (villa, radhus och lägenhet)

Kapitlet är indelat i två delar. I den första delen behandlas boendeförhållandena isolerat, med utgångspunkt i de tre listade faktorerna. Det handlar alltså om hur hemberedskapen ser ut vid olika landsändar i Sverige, inom olika kommuntyper och för olika bostadsformer. En begränsning med denna ansats är förstås att boendeförhållandena överlappar varandra på invecklade sätt – vissa delar av landet har mer landsbygd och fler villahushåll än andra och vice versa. I den andra delen sätts därför faktorerna ovan i relation till varandra i syfte att utröna vilka boendeförhållanden som har störst betydelse för svenskarnas hemberedskap.

Den fråga som ställs i kapitlets första del lyder: ”Hur god hemberedskap har människor på landsbygden jämfört med dem som bor i storstaden?” och så vidare. I den andra delen lyder frågan i stället: ”Hur stor inverkan på hemberedskapen har det faktum att människor bor på landsbygden om man också beaktar inverkan av vid vilka landsändar de bor och i vilken sorts bostäder?” och så vidare.

Ett klagörande är på sin plats i detta sammanhang: Kapitlet handlar inte om orsakssamband. Resultaten ska alltså inte tolkas som att en persons hemberedskap blir till vad den är endast av det faktum att personens boendeförhållanden ser ut som de gör. Att flytta från lägenhet till villa, exempelvis, utövar förstås inte något övernaturligt inflytande över de boendes beredskap. Villan köper inte in några vattendunkar, konservburkar eller sovsäckar. Samma sak gäller även för de andra faktorerna i punktlistan ovan. Däremot fångar faktorerna in andra omständigheter som kan utöva kausal kraft (eller möjliggöra sådan påverkan) och faktorerna kan därför förstås som ett slags surrogat för dessa omständigheter.

För att spinna vidare på exemplet med villan: Att bo i villa kräver ofta större ekonomiska resurser än att bo i lägenhet. I varje fall är inköpskostnaden ofta högre. Vilka ekonomiska resurser en person har hänger ofta samman med dennes utbildningsnivå och ålder. Genom en god ekonomi kan personen även köpa fler prylar förutom bostaden som sådan. Om personen är äldre har denne också hunnit ackumulera fler saker över tid. Villan erbjuder som regel också större utrymme att förvara sakerna på. Sådär går det att hålla på i all oändlighet, även med de andra faktorerna. Utifrån analysen i detta kapitel går det med andra ord inte att säga att människors boendeförhållanden orsakar deras hemberedskap. Förmodligen handlar det om någonting annat i grund och botten. Däremot är det möjligt att säga någonting om hur olika grupper skiljer sig åt. Det går alltså att dra slutsatsen att de som bor i villa skiljer sig från dem som bor i lägenhet, men inte vad skillnaderna beror på.

5.1 Boendeförhållandenans isolerade betydelse

I det följande behandlas boendeförhållandenans betydelse för svenskarnas hemberedskap isolerat. Först redovisas betydelsen av i vilken landsända människor bor, sedan i vilken typ av kommun och sist i vilken bostadsform. Varje gång belyses hemberedskapen ur tre skilda perspektiv: Om respondenten har vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedd inför kriser och krig, vilken förmåga respondenten bedömer sig ha att hantera en störning och vilka resurser respondenten har hemma (med bäring på vatten, mat och värme).

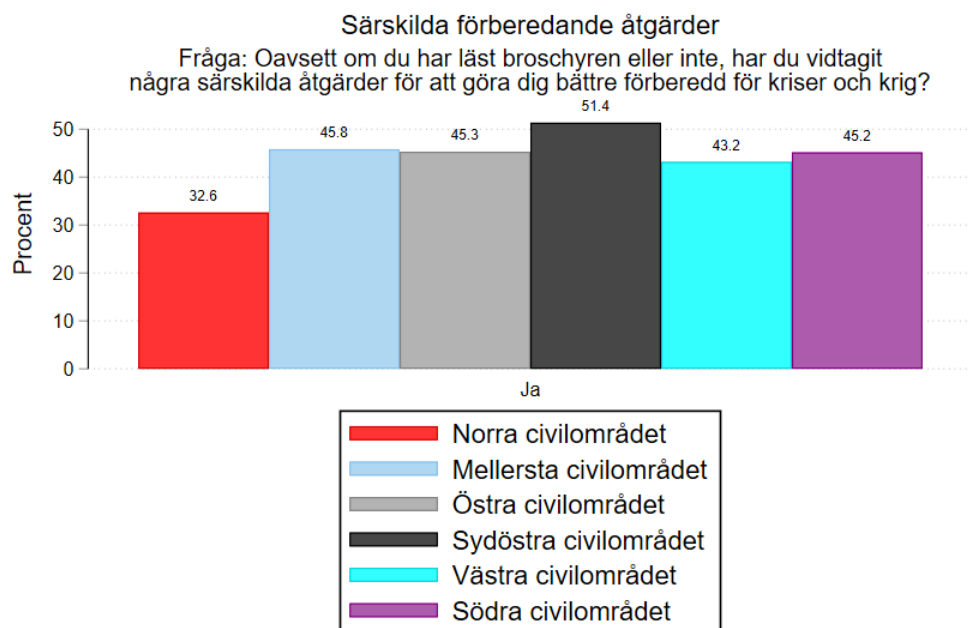
5.1.1 Landsända i Sverige

År 2022 återinfördes den så kallade högre regionala ledningen i Sverige (genom SFS 2022:525), i likhet med hur det såg ut under det kalla kriget. Den högre regionala ledningen utgörs av sex stycken civilområden, som vart och ett består av ett antal länsstyrelser. Varje civilområde leds av en utpekad civilområdesansvarig länsstyrelse som ska samordna de andra länsstyrelserna inom dennes civilområde. Respondenterna på 2022 års enkätundersökning fördelade sig mellan civilområdena enligt tabell 2:

Tabell 2: Respondenternas fördelning på civilområden

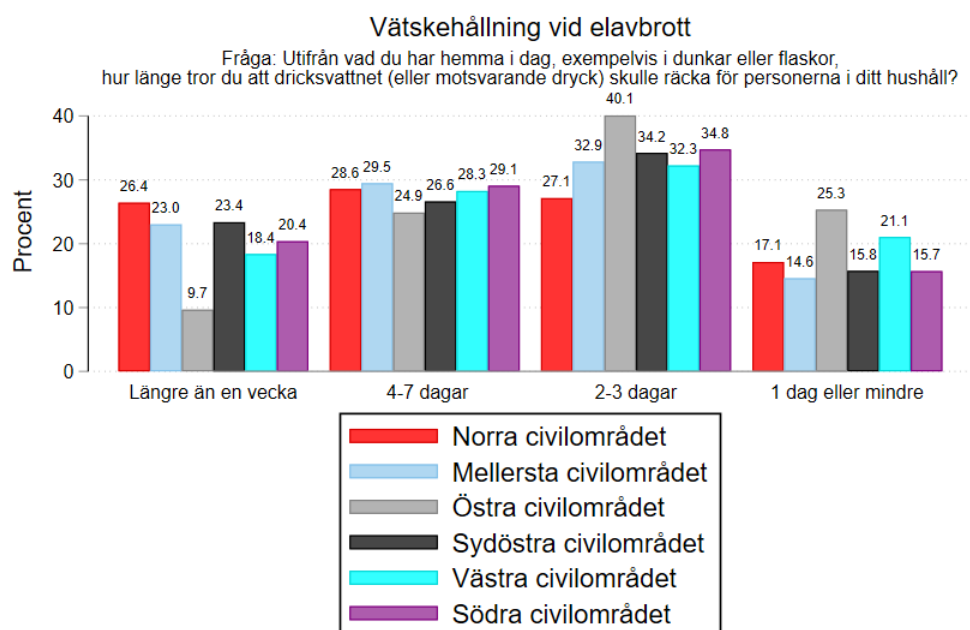
<i>Civilområde</i>	Antal	%
<i>Norra civilområdet</i>	142	7,9
<i>Mellersta civilområdet</i>	363	20,0
<i>Östra civilområdet </i>	437	24,1
<i>Sydöstra civilområdet</i>	185	10,2
<i>Västra civilområdet</i>	382	21,1
<i>Södra civilområdet</i>	301	16,6

Med undantag för det norra civilområdet går det inte att se några större skillnader gällande om människor har eller inte har vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedda inför kriser och krig (figur 4). Typiskt sett har omkring 45 % av invånarna i civilområdena vidtagit sådana åtgärder. I det norra civilområdet (som omfattar Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län) har emellertid endast 33 % gjort detsamma.

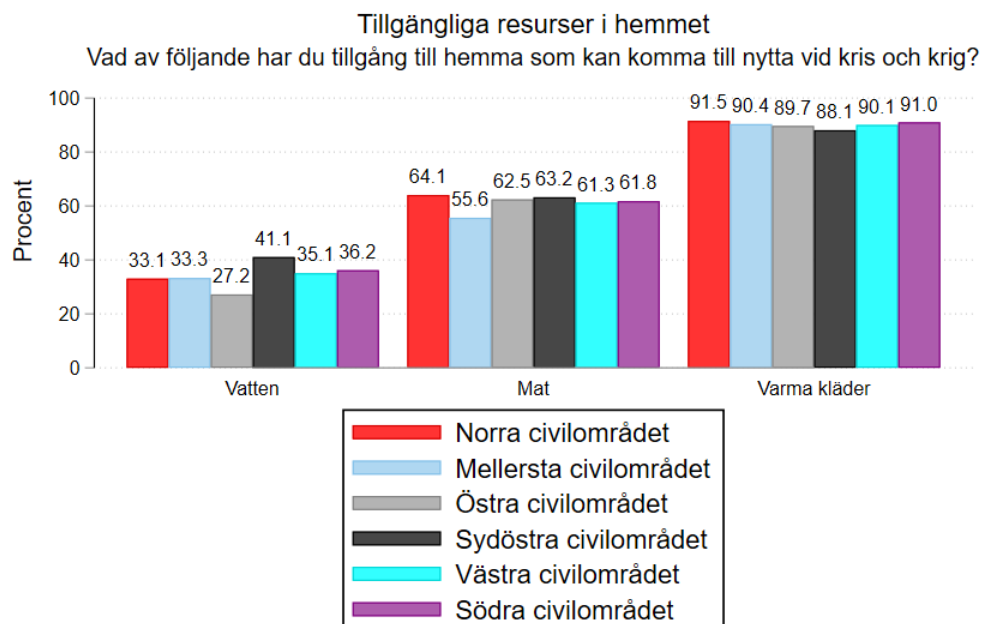
Figur 4: Förberedande åtgärder och civilområden

Samtidigt verkar inte det norra civilområdets invånare skatta sin förmåga att hantera en störning lägre än andra – om något tycks deras bedömda förmåga vara bättre (figur 5). Här framstår i stället det östra civilområdet i sämre dager. Bara 35 % av invånarna i det östra civilområdet, som domineras av Stockholms län men även omfattar Gotland, tror sig kunna tillgodose hushållets vätskebehov under fyra dagars tid eller längre (och endast 10 % längre än en vecka). I övrigt är det inte så stora skillnader mellan civilområdena. Bilden är i stort sett densamma för invånarnas mat- och värmehållning (se bilaga).

Figur 5: Vätskehållning och civilområden

Att ha vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedd är en sak, medan att skatta sin förmåga att hantera en störning är en annan. Åter en annan sak är vilka resurser civilområdenas invånare har tillgång till i sina hem och som kan komma till nytta vid kriser och krig. Här framstår skillnaderna civilområdena emellan som små (figur 6) och det går inte att se någon tydlig utstickare som i graferna ovan. Störst är skillnaderna när det gäller tillgången till rent extra vatten, särskilt mellan de östra (Stockholm och Gotland) och sydöstra civilområdena (Jönköping, Kalmar och Östergötland).

Figur 6: Tillgängliga resurser och civilområden

5.1.2 Typ av kommun

Inom varje civilområde ryms olika typer av kommuner, både större och mindre rent geografiskt, men också i högre eller lägre grad präglade av närvaron av stora städer. Här utmärker sig det östra civilområdet genom att domineras av Stockholm, där över en och en halv miljon invånare bor i tätorten. Även de västra och södra civilområdena omfattar stora städer, genom Göteborg och Malmö. I 2022 års enkätundersökning fördelade sig respondenterna på följande sätt mellan olika kommuntyper enligt tabell 3 (i termer av Sveriges Kommuner och Landstings kommungruppsindelning från år 2017):¹²

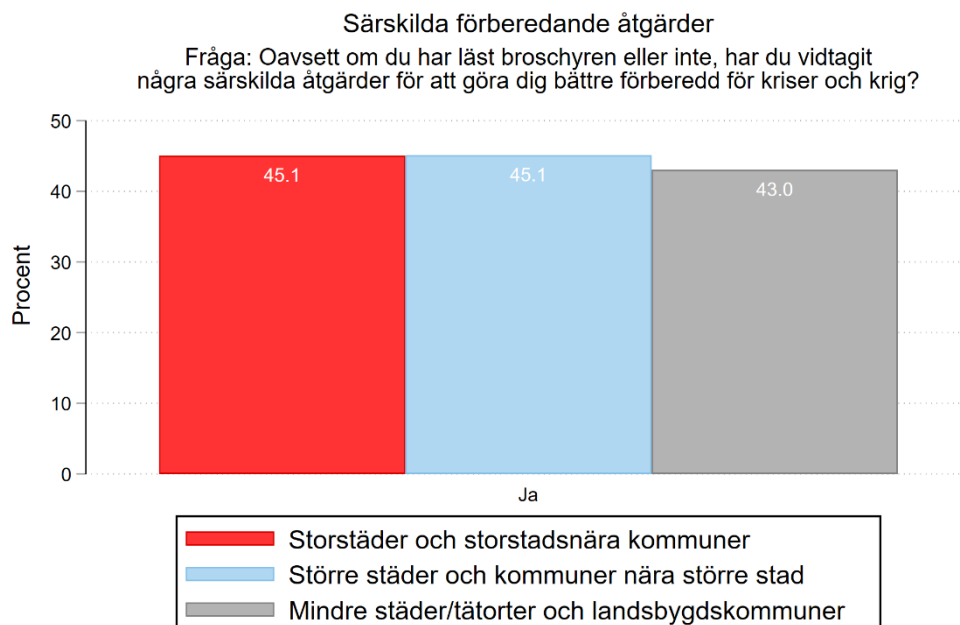
Tabell 3: Respondenternas fördelning på kommuntyper

Kommuntyp	Antal	%
A. Storstäder och storstadsnära kommuner (Stora)	682	37,7
A1. Storstäder: Kommuner med minst 200 000 invånare varav minst 200 000 invånare i den största tätorten.	327	18,07
A2. Pendlingskommun nära storstad: Kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en storstad eller storstadsnära kommun.	355	19,61
B. Större städer och kommuner nära större stad (Medelstora)	677	37,4
B3. Större stad: Kommuner med minst 50 000 invånare varav minst 40 000 invånare i den största tätorten.	435	24,03
B4. Pendlingskommun nära större stad: Kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad.	147	8,12
B5. Lågpendlingskommun nära större stad: Kommuner där mindre än 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad.	95	5,25
C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (Små)	451	24,9
C6. Mindre stad/tätort: Kommuner med minst 15 000 men mindre än 40 000 invånare i den största tätorten.	229	12,65
C7. Pendlingskommun nära mindre stad/tätort: Kommuner där minst 30 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i annan mindre ort och/eller där minst 30 procent av den sysselsatta dagbefolkningen bor i annan kommun.	110	6,08
C8. Landsbygdskommun: Kommuner med mindre än 15 000 invånare i den största tätorten, lågt pendlingsmönster (mindre än 30 procent).	82	4,53
C9. Landsbygdskommun med besöksnäring: Landsbygdskommun med minst två kriterier för besöksnäring, det vill säga antal gästnätter, omsättning inom detaljhandel/ hotell/ restaurang i förhållande till invånarantalet.	30	1,66

I det följande behandlas kommuntyperna på den övergripande nivån (kategorier A, B och C; alltså inte A1, A2 och så vidare). För att underlätta läsningen används också uttrycken stora, medelstora respektive små kommuner i stället för de fullständiga och mer rättvisande beteckningarna, i enlighet med vad som anges inom parentes i tabellen ovan.

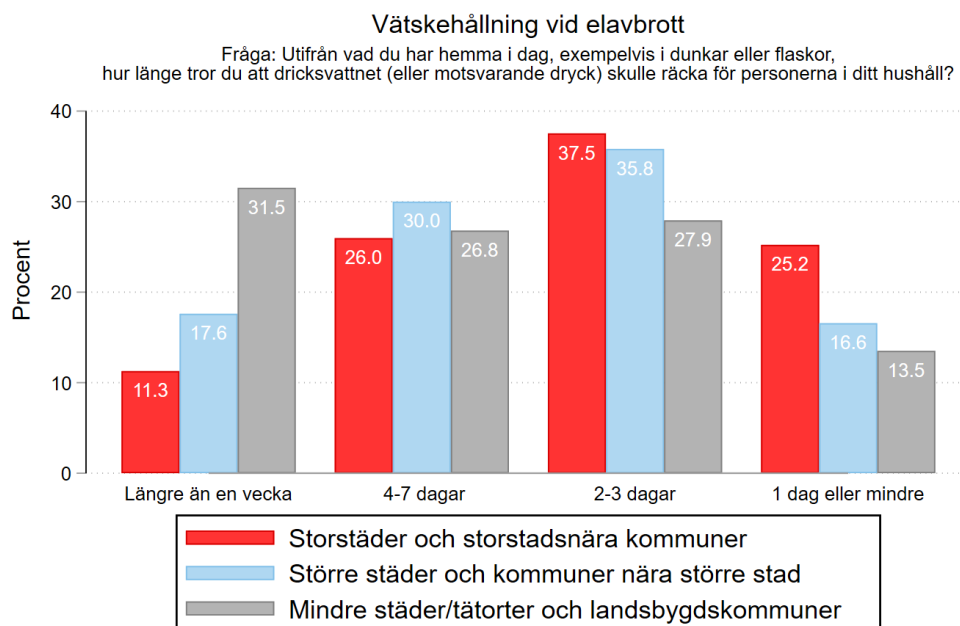
¹² Sveriges Kommuner och Landsting heter numera Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). År 2023 bytte SKR ut den tidigare kommungruppsindelningen. Kommungrupperna är desamma som tidigare, men man har uppdaterat den statistisk som ligger till grund för indelningen, med följden att 33 stycken kommuner har bytt kommungruppstillhörighet.

När det gäller invånarnas vidtagande av särskilda förberedande åtgärder är skillnaderna mycket små kommuntyperna emellan (figur 7). Oberoende av om invånarna bor i en stor, medelstor eller liten kommun har omkring 45 % vidtagit sådana åtgärder.

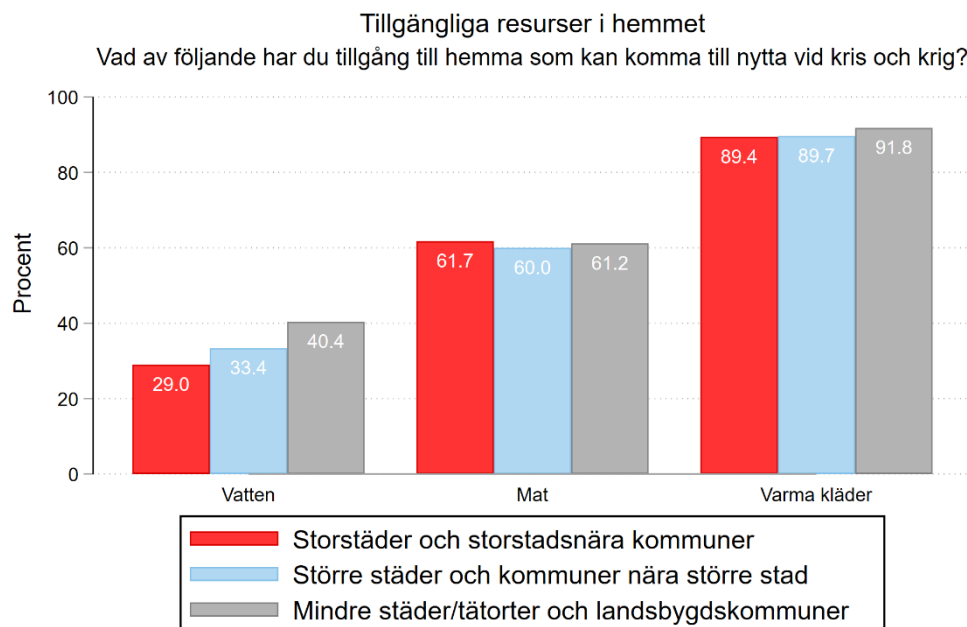
Figur 7: Förberedande åtgärder och kommuntyp

Mer markerade är skillnaderna när det gäller den skattade förmågan att hantera en störning (figur 8). Invånarna i de små kommunerna bedömer sin förmåga som tydligt bättre än de som bor i stora kommuner. Någonstans där emellan hamnar invånarna i de medelstora kommunerna. Bara 37 % av invånarna i de stora kommunerna tror sig kunna tillgodose vätskebehovet hos hushållet under fyra dagars tid eller längre (och endast 11 % längre än en vecka), jämfört med hela 58 % för de som bor i små kommuner. Mönstret är på det hela taget likadant för invånarnas mat- och värmehållning (se bilaga).

Figur 8: Vätskehållning och kommuntyp

När det gäller tillgången till resurser är skillnaderna återigen som störst avseende tillgången till vatten (figur 9). Även här sticker invånarna i de större kommunerna ut. Samtidigt är skillnaderna mindre dramatiska än den skattade förmågan.

Figur 9: Tillgängliga resurser och kommuntyp

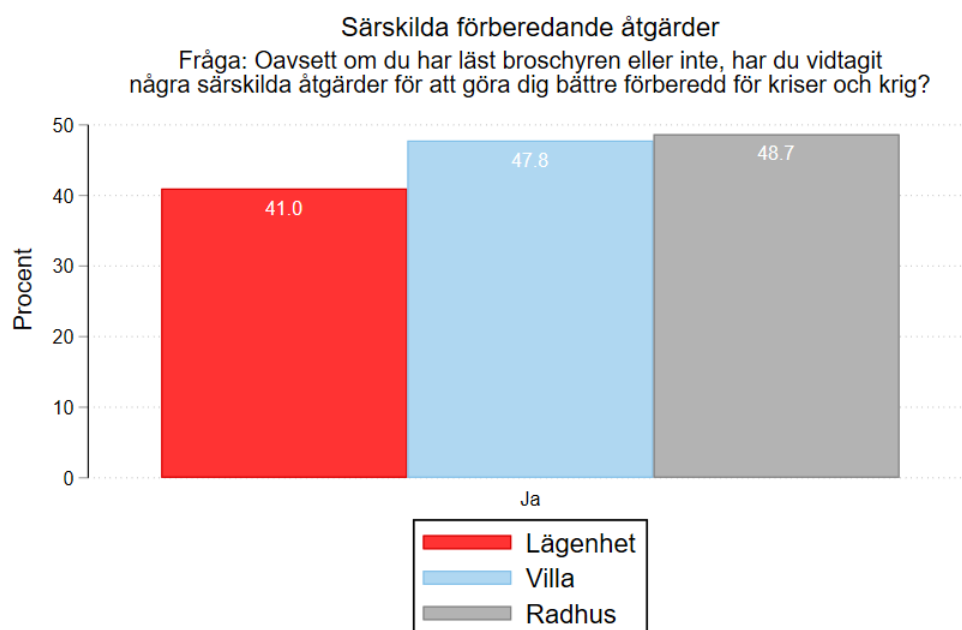
5.1.3 Bostadsform

I enkätundersökningen fick respondenterna svara på en fråga om vilken typ av bostad de bor i. Frågan hade fyra svarsalternativ: Villa (friliggande småhus för en eller två familjer); Radhus, kedjehus eller parhus; Lägenhet i flerbostadshus (hyres- eller bostadsrätt); Annat boende. Tabell 4 visar hur respondenterna fördelade sig på dessa bostadsformer. Både i tabellen och fortsättningsvis i studien används uttrycken i förkortad för att underlätta läsningen. Notera också att svarsalternativet ”Annat boende” är borträknat. Alternativet valdes av 30 respondenter och fanns med i enkäten endast för att erbjuda respondenterna en uttömmande lista av möjliga svar, men har tagits bort eftersom det är oklart vilka bostadsformer som ryms inom detsamma (i princip omfattas allt från hemlöshet till palats).

Tabell 4: Respondenternas fördelning på bostadsformer

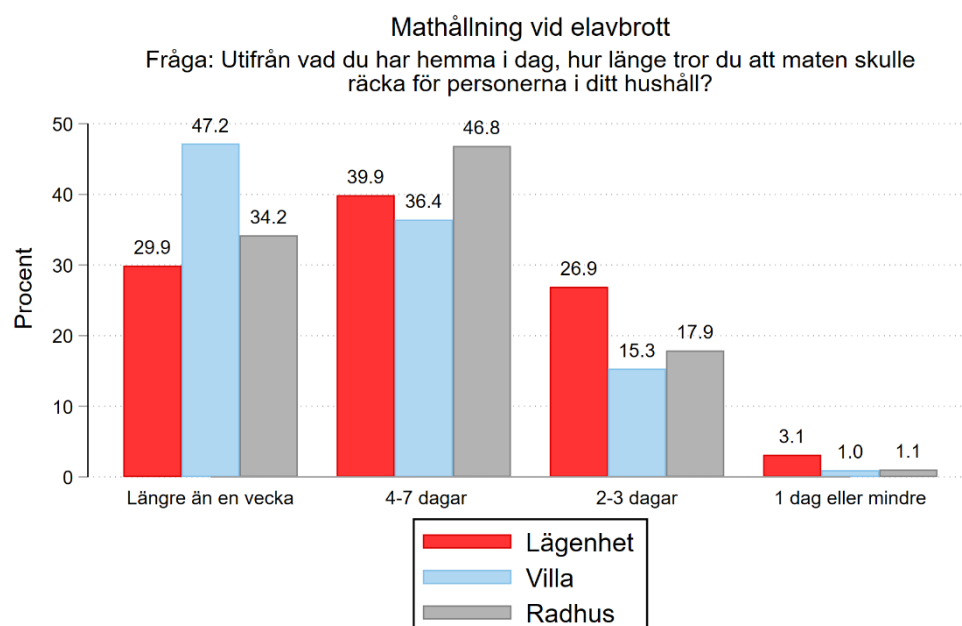
Bostadsform	Antal		%
Villa	840		47,54
Radhus	190		10,75
Lägenhet	737		41,71

Det går inte att se några större skillnader avseende om människor har eller inte har vidtagit några särskilda förberedande åtgärder, med visst undantag för dem som bor i lägenhet (figur 10). Strax under hälften av de boende i villa och radhus har vidtagit sådana åtgärder, medan strax över 40 % av dem som bor i lägenhet har gjort detsamma.

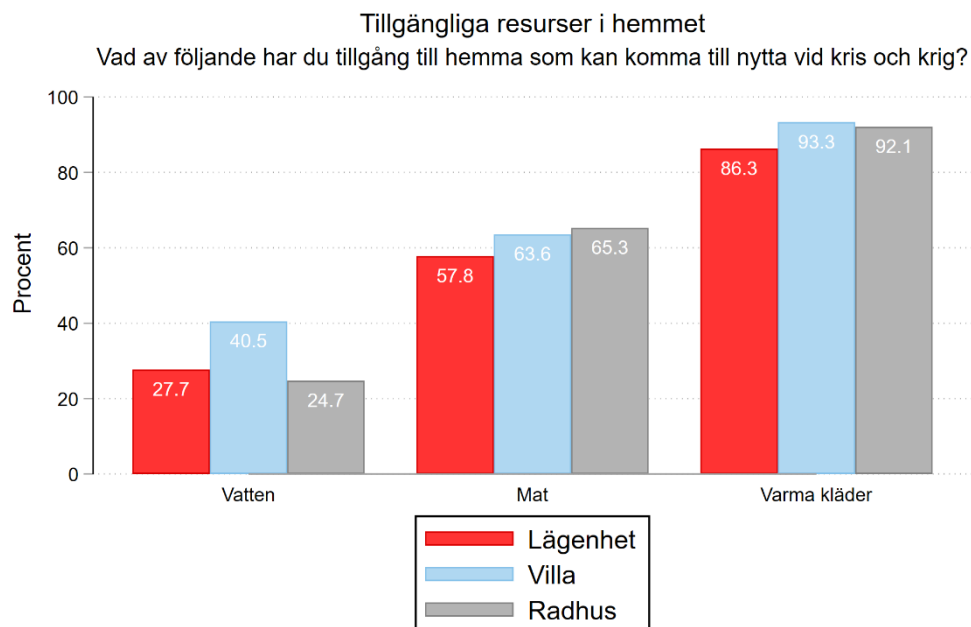
Figur 10: Förberedande åtgärder och bostadsform

Desto större är skillnaderna när det gäller den skattade förmågan att hantera en störning (figur 11). De som bor i villa bedömer sin förmåga som klart bättre än de som bor i lägenhet, åtminstone avseende det mest positiva svarsalternativet (som i grafen nedan motsvaras av ”Längre än en vecka”). De som bor i radhus ligger någonstans däremellan, på totalen mer åt villa- än åt lägenhetshållet, men omvänt gällande det mest positiva alternativet. Medan 70 % av dem som bor i lägenhet tror sig kunna tillgodose hushållets matbehov under fyra dagars tid eller längre (och bara 30 % längre än en vecka), tror sig 84 % av de villaboende kunna göra det samma (hela 47 % längre än en vecka). Det ser i princip likadant ut för de boendes vätske- och värmeållning (se bilaga).

Figur 11: Mathållning och bostadsform

Avseende tillgången till resurser är skillnaderna även denna gång som störst när det gäller tillgången till vatten (figur 12), vilket även var fallet för de båda andra boendeförhållandena. Skillnaderna är inte lika omfattande som för den skattade förmågan, men återigen sticker de villaboende ut.

Figur 12: Tillgängliga resurser och bostadsform

5.2 Boendeförhållanden och betydelse i relation till varandra

Som framgår av ovanstående avsnitt ser hemberedskapen olika ut för olika grupper i termer av deras boendeförhållanden. När de betraktas isolerat tycks vissa boendeförhållanden ha större betydelse än andra för olika aspekter av människors hemberedskap. Som exempel har invånarna i det östra civilområdet (Stockholm och Gotland) vidtagit förberedande åtgärder i samma utsträckning som andra, men de skattar sin förmåga att hantera en störning som väsentligt lägre och har också i mindre grad än andra tillgång till rent extra vatten. Förklaras detta av dominansen av storstaden Stockholm i det östra civilområdet? Har det att göra med att invånarnas fördelning på olika bostadsformer skiljer sig från andra civilområden? Efter-som variablerna på detta sätt överlappar varandra är det svårt att säga vad som är vad när de betraktas var och en för sig.

I detta avsnitt behandlas boendeförhållanden och betydelse för svenskarnas hemberedskap i relation till varandra.¹³ De olika aspekterna av hemberedskap är desamma som ovan och har att göra med vidtagandet av särskilda förberedande åtgärder, den skattade förmågan att hantera en störning (vätske-, mat- och värmehållning) samt tillgången till resurser (vatten, mat och varma kläder). Att på detta sätt beakta inverkan av flera variabler på en och samma gång kallas med ett statistiskt uttryck att kontrollera för dessa variabler.

Som redan tidigare har nämnts finns det flera demografiska variabler som kan tänkas samvariera med både boendeförhållanden och hemberedskap. I samband med att enkätundersökningen genomfördes samlades också information in om respondenternas ålder, utbildningsnivå och inkomst.¹⁴ Det gör det möjligt att kontrollera även för dessa variabler. Om det exempelvis finns skillnader i hemberedskapen som beror på individens inkomst bör den effekten i modellen fångas in av variabeln inkomst i stället för de olika boendeförhållandena. Dessa demografiska variabler är förvisso inte fokus för den här studien, varför resultatet för dem inte redovisas i tabell 5 nedan. Den som är intresserad av den skattade effekten för variablerna hänvisas i stället till motsvarande tabell i bilaga.

Tabell 5 handlar om vilka boendeförhållande-variabler som framstår som betydelsefulla för hemberedskapen när hänsyn tas till inverkan av alla variabler på en och samma gång. Inte bara alla sorters boendeförhållanden (landsända, kommuntyp och bostadsform) utan därtill de demografiska variablerna ålder, utbildningsnivå och inkomst. I tabellen används två typer av statistiska modeller, nämligen logistisk regression (logit) samt ordinal logistisk regression (ologit).¹⁵ Tabellen är mycket plottrig och inte helt lätt att tyda ens för en statistiker. Den behöver inte heller läsas utan innebörden av resultaten förklaras nedan. Hur som helst listas boendeförhållandevariablerna i kolumnen längst till vänster. Hemberedskapsvariablerna anges i den översta raden.

För den som vill läsa tabellen är två saker särskilt viktiga att hålla koll på: För det första hur många asterisker (stjärnor, *) som anges intill siffrorna. Dessa har att göra med hur tillförlitliga resultaten är, alltså deras statistiska signifikans (se kapitel 1). Tre asterisker innebär att det bara är 1 % sannolikhet att de iakttagna sambanden mellan variablerna beror på slumpen, medan två asterisker visar att sannolikheten är 5 %. Bland statistiker anses allmänt att dessa är godtagbara nivåer på signifikans. Om endast en asterisk anges intill siffrorna (10 % sannolikhet att sambanden beror på slumpen) bör alltså resultaten inte ses som tillräckligt

¹³ VIF (Variance Inflation Factor) ligger mellan 1,14 och 2,63 för variablernas storlek på kommun, boendeform och civilområde. Multikollinearitet bedöms därför inte vara ett problem i analysen.

¹⁴ För variabeln ålder inkluderas även ålder i kvadrat för att fånga ett eventuellt icke-linjärt samband. Utbildningsnivå delas upp i grupperna; förgymnasial utbildning, gymnasial utbildning och eftergymnasial utbildning. För variabeln inkomst används det logaritmerade värdet.

¹⁵ Logit används i de kolumner där svarsalternativen är binära (bara två svarsalternativ på enkätfrågan), det vill säga för frågorna om vidtagandet av särskilda åtgärder och tillgången till materiella resurser i hemmet. För frågorna om den skattade förmågan finns fyra svarsalternativ som dessutom kan rangordnas sinsemellan och därför i stället används en ordinal logistisk regressionsmodell.

tillförlitliga. En asterisk eller ingen alls innebär alltså att skillnaderna inte är tillräckligt stora för att vara statistiskt signifikanta (det vill säga över 5 %-tröskeln).

För det andra är det viktigt att hålla koll på om siffrorna är positiva eller negativa. Att siffrorna är positiva innebär att en viss hemberedskapsvariabel samvarierar positivt med en viss boendeförhållandevariabel. En negativ siffra innebär ett negativt samband. Effekten bedöms alltid i förhållande till en jämförelsekategori, vilken är den utlämnade kategorin i tabellen (stora kommuner, lägenhet samt södra civilområdet). Som exempel ska tabellen tolkas som att de som bor i det norra civilområdet är mindre sannolika att svara ja på frågan om de har vidtagit särskilda åtgärder *jämfört* med boende i det södra civilområdet. På motsvarande sätt ska alla andra resultat tolkas.

Vad visar då tabellen? Resultaten diskuteras mer på djupet i kapitel 6, men i korthet kan sägas följande: Det råder ett signifikant samband mellan att bo i det norra civilområdet och att ha vidtagit förberedande åtgärder. Sambandet är negativt. Invånarna i det norra civilområdet är mindre sannolika att ha gjort sig förberedda jämfört med dem som bor i det södra civilområdet. Sambandet kvarstår vid kontroll för de andra variablerna och beror alltså inte på en unik sammansättning av kommuntyper (stora, medelstora och små kommuner) eller bostadsformer (villa, radhus och lägenhet) i civilområdet. Inte heller beror det på att invånarnas ålder, utbildningsnivå eller inkomst ser annorlunda ut än för landet i övrigt.

Däremot verkar inte den skattade förmågan eller tillgången till resurser i det norra civilområdet vara statistiskt signifikant skild från det södra civilområdet. Vilken landsända svenskar bor i verkar alltså bara ha betydelse för deras hemberedskap i en mycket begränsad omfattning. Större betydelse har vilken typ av kommun de bor i, även vid kontroll för andra variabler. Att bo i en liten kommun (mindre stad, tätort eller landsbygdskommun) samvarierar positivt och signifikant med den skattade förmågan att hantera en störning jämfört med de som bor i en stor kommun. Detta gäller för alla förmågebedömningar, alltså både vätske-, mat- och värmehållning. Däremot syns inte något signifikant samband mellan att bo i en liten kommun och att ha vidtagit förberedande åtgärder och inte heller med att ha tillgång till resurser som vatten, mat och varma kläder.

Variabeln bostadsform har betydelse på flera sätt. Att bo i villa jämfört med i lägenhet samvarierar positivt och signifikant med alla mått på hemberedskap utom resursen extra mat. Att bo i villa jämfört med lägenhet ökar alltså sannolikheten för att en respondent vidtagit förberedande åtgärder, den självskattade förmågeskattningar och tillgången på resurserna vatten och varma kläder. Återigen förklaras inte sambandet av att villaboende typiskt sett är bosatta i vissa delar av Sverige eller i vissa typer av kommuner. Inte heller har det att göra ålder, utbildningsnivå och inkomst. Det går även att iaktta ett signifikant och positivt samband mellan hemberedskapen och att bo i radhus jämfört med lägenhet, dock endast med avseende på den skattade förmågan att tillgodose hushållets behov av vätska och mat.

Tabell 5: Multivariat analys av hemberedskap och boendeförhållanden

Variabler	(1) Särskilda åtgärder (logit)	(2) Förmåga Vatten (ologit)	(3) Resurs Vatten (logit)	(4) Förmåga Mat (ologit)	(5) Resurs Mat (logit)	(6) Förmåga värme (ologit)	(7) Varma kläder (logit)
Storlek på kommun							
Mellanstora kommuner	0,0922 (0,167)	0,0768 (0,147)	0,0257 (0,174)	-0,0287 (0,153)	0,143 (0,168)	-0,122 (0,151)	0,426 (0,282)
Små kommuner	0,0586 (0,172)	0,506*** (0,154)	0,274 (0,177)	0,443*** (0,158)	0,175 (0,173)	0,408*** (0,156)	0,523* (0,294)
Boende form							
Villa	0,233** (0,113)	0,665*** (0,101)	0,435*** (0,117)	0,656*** (0,103)	0,186* (0,113)	1,032*** (0,105)	0,712*** (0,189)
Radhus	0,254 (0,171)	0,293** (0,147)	-0,163 (0,191)	0,367** (0,152)	0,275 (0,175)	0,0515 (0,155)	0,588* (0,304)
Civilområden							
Västra civilområdet	-0,0393 (0,166)	-0,180 (0,148)	-0,0688 (0,171)	-0,0173 (0,151)	0,0105 (0,167)	0,00504 (0,151)	-0,0409 (0,283)
Sydöstra civilområdet	0,328 (0,203)	-0,0374 (0,181)	0,148 (0,205)	0,0630 (0,184)	0,102 (0,206)	0,167 (0,184)	-0,354 (0,334)
Östra civilområdet	0,0366 (0,184)	-0,259 (0,163)	-0,240 (0,194)	-0,0203 (0,167)	0,159 (0,187)	-0,0460 (0,166)	0,312 (0,315)
Mellersta civilområdet	0,138 (0,173)	0,0804 (0,153)	-0,115 (0,178)	0,0760 (0,157)	-0,156 (0,173)	0,00906 (0,157)	-0,0614 (0,301)
Norra civilområdet	-0,521** (0,228)	0,0743 (0,198)	-0,258 (0,229)	0,137 (0,200)	0,138 (0,225)	-0,211 (0,201)	0,0915 (0,396)
Konstant	-1,778* (0,921)		-1,863* (0,975)		-0,636 (0,906)		-3,105** (1,247)
Observationer	1702	1695	1713	1701	1713	1698	1713

Standardfel inom parentes. Variablerna logaritmerad inkomst, ålder, ålder i kvadrat, utbildningsnivå inkluderade i resultatet, men ej rapporterade. Se tabell 6 i bilagan för de ej rapporterade resultaten. Skillnader i antal observationer beror på partiellt bortfall eller dubbelsvar (som är kodade som bortfall).
 *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

I broschyren *Om krisen eller kriget kommer* ges läsaren tips på ett antal ytterligare resurser som kan komma till nytta vid kris eller krig. I 2022 års enkätundersökning ställdes därför även andra frågor om vilka resurser respondenterna hade tillgång till (se kapitel 4). Exempelvis ställdes frågor om respondenterna hade tillgång till sådant som husapotek, extra hygienartiklar eller ficklampa. Sambanden mellan tillgången till dessa resurser och respondenternas boendeförhållanden framgår mer i detalj av bilaga, men i korthet kan sägas att mönstret är detsamma som i tabell 5 ovan.

5.3 Reliabilitet och jämförelse med 2018

I analysen ovan används data från enkätundersökningen som utfördes 2022. SCB genomförde 2018 en likande undersökning på uppdrag av FOI. Undersökningarna är inte helt identiska, 2018 års enkät innehöll inte frågor om tillgängliga resurser. Däremot var scenariot samt frågorna om särskilda förberedelser och den bedömda förmågan identiska. Skillnaderna mellan de två undersökningarna beskrivs och analyseras i Wedebrand & Andersson (2023). Den tydligaste skillnaden mellan undersökningarna var att andelen som svarade att de vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedda för kris och krig ökade från 22 % 2018 till 45 % 2022. Trots ökningen i andelen som anger att de vidtagit särskilda åtgärder var skillnaderna små mellan undersökningarna vad gäller den bedömda förmågan. Den övergripande slutsatsen var därför att skillnaderna mellan de två undersökningarna framstår som obetydliga, med undantag för andelen som vidtagit särskilda åtgärder. Att skillnaderna bedöms som obetydliga betyder inte att det saknades statistiskt signifikanta skillnader. Skillnaderna bedöms dock vara så pass små att de saknar praktisk policybetydelse.

Att enkätundersökningen har genomförts vid två tillfällen gör det möjligt att undersöka reliabilitet i de resultat som diskuterats ovan. Det finns alltid en risk att respondenterna i en undersökning av slumpen skiljer sig från målpopulationen, vilket kan leda till felaktiga slutsatser även om resultaten är statistiskt signifikanta. Ett sätt att säkerställa reliabilitet på är att analysera två eller flera av varandra oberoende undersökningar. Om det går att hitta statistiskt signifikanta resultat i båda undersökningarna stärks resultaten. Detta eftersom det är osannolikt att två slumpmässiga urval av slumpen skulle skilja sig på samma sätt jämfört med populationen som helhet.

Tabell 8 i appendix innehåller motsvarande multivariatanalys som tabell 5, men med data från undersökningen 2018. I 2018 års undersökning ställdes som ovan nämnt inga frågor om resurstillgång vilket gör att det inte går att jämföra dessa analyser. Vilka variabler som blir signifikanta i de två analyserna är därför inte identiska. Den övergripande bilden är dock densamma. Att bo i en liten kommun jämfört med att bo i en stor har en positiv inverkan på hemberedskapen. Detsamma gäller för boende i villa jämfört med lägenhet. I vilket civilområde respondenterna bor verkar precis som i 2022 års undersökning ha mindre betydelse.

Ett exempel på en skillnad mellan undersökningarna är att den bedömda förmågan att hålla värmen i små kommuner, jämfört med stora, är signifikant i 2022 års undersökning men inte i 2018 års undersökning. Vad dessa skillnader beror på är svårt att säga. Perioden mellan 2018 och 2022 präglades av båda pandemi och kriget i Ukraina vilket skulle kunna ha påverkat hemberedskapen i olika grupper. Även om skillnaden i hemberedskap var liten på totalen mellan de två undersökningarna går det inte att utesluta att det skett en förändring i olika gruppers hemberedskap. Skillnaderna skulle också kunna bero på slumpmässiga skillnader i de två urvalen.

Slutsatsen av jämförelsen är att reliabilitet i resultaten som presenteras i tabell 5 är hög. Det faktum att den övergripande bilden ser ut på ett liknande sätt i båda undersökningarna stärker bilden av att de observerade skillnaderna också återfinns i populationen som helhet.

6 Slutsatser och diskussion

Civilbefolkningen måste värnas vid både fredstida kriser och krig. Att säkerställa civilbefolkningens liv och hälsa är en central uppgift inom både krisberedskapen och det civila försvaret. Farorna som behöver hanteras är många, men kanske går det att på en övergripande nivå skilja mellan direkta och indirekta hot. I det förra fallet avses sådana hot som kan slå omedelbart mot människor, exempelvis skogsbränder, utsläpp av farliga kemikalier eller mineringar och artillerield. I det senare fallet avses de störningar av olika slag som uppstår för människor i och med att de inte längre kan ta del av viktiga varor och tjänster, eftersom den infrastruktur som tillhandahåller desamma har slagits ut.

Att förmå människor att stärka sin hemberedskap är framförallt ett verktyg för att hantera indirekta hot. Men det är inte det enda verktyget. I den utsträckning som hemberedskapen används som lösning flyttas ansvaret för civilbefolkningens liv och hälsa över på civilbefolkningen själv. En annan lösning skulle kunna vara att de offentliga institutionerna själva agerar för att säkerställa att civilbefolkningen kan ta del av de varor och tjänster som de behöver för sin överlevnads skull.

Det är inte självklart hur ansvarsfördelningen mellan hushållen och de offentliga institutionerna bör se ut. Ytterst sett har det att göra med våra värderingar, i likhet med andra politiska frågor. Det ena behöver inte heller utesluta det andra. Tvärtom är det fullt möjligt att kombinera ett ambitiöst kollektivt åtagande med uppmaningar om att stärka hemberedskapen. Det ligger utanför den här studien att föreslå var tyngdpunkten bör ligga. Över huvud taget går det inte att ge ett (förment) vetenskapligt svar på en sådan fråga. Vad som däremot kan konstateras är att hemberedskap framstår som ett mindre effektivt verktyg för att värna civilbefolkningen avseende vissa grupper. Detta beror på att olika grupper helt enkelt har olika grad av hemberedskap. Hemberedskapen framstår också som ett trögörsligt fenomen som är svårt att påverka. Så har svenskarnas skattade förmåga att hantera en störning förändrat sig mycket litet sedan 2018 års enkätundersökning, även om fler uppger sig ha vidtagit särskilda åtgärder för att göra sig bättre förberedda (Wedebrand & Andersson 2023). Detta trots stor dramatik genom en både världsomspännande pandemi och krig i Europa samt därutöver ett ovanligt stort utrymme för beredskapsfrågorna i massmediernas bevakning.

Människors hemberedskap kan analyseras mot bakgrund av alla tänkbara variabler. I denna studie ligger fokus på boendeförhållandenas betydelse. Hur påverkar dessa förhållanden hemberedskapen? Strikt talat kan inte denna studie fastställa några orsakssamband, men väl påvisa hur olika grupper skiljer sig från varandra (och hur de ofta faktiskt inte skiljer sig så mycket åt) med avseende på deras hemberedskap. Det är svårt att säga vad skillnaderna grupperna emellan i grund och botten beror på. Däremot är det fritt fram att spekulera och här kan studiens begreppsliga utgångspunkter i kapitel 2 komma till god hjälp.

Vad som emellertid kan sägas är vad skillnaderna *inte* beror på. Genom att kontrollera för alla variabler på en och samma gång – alltså både landsända, kommuntyp, bostadsform, ålder, inkomst och utbildningsnivå – går det åtminstone att sluta sig till att dessa inte ligger inbakade i varandra. Exempelvis samvarierar villaboende och hemberedskap positivt i alla utom ett avseende även när hänsyn tas till inverkan av alla de andra variablerna.

Variabeln om vilken landsända människor bor i verkar ha liten betydelse för deras hemberedskap. Vid kontroll för inverkan av de andra variablerna ses endast ett statistiskt signifikant samband mellan boende i det norra civilområdet och huruvida invånarna har vidtagit särskilda förberedande åtgärder. Sambandet är negativt – invånarna i det norra civilområdet har i lägre utsträckning än invånarna i det södra civilområdet gjort sig förberedda. Samtidigt får inte detta genomslag i deras skattade förmåga att hantera en störning eller i deras tillgång till resurser som vatten, mat och varma kläder. Med studiens begreppsliga utgångspunkter kan detta beskrivas som att invånarna i det norra civilområdet har en relativt sett låg formell (alltså avsiktligt stärkt) beredskap. Annorlunda uttryckt framstår de inte som några preppers.

Dessa resultat understryker vikten av den distinktion mellan formell och informell beredskap som har föreslagits inom forskningen – människors reella hemberedskap kan vara god även om de inte har försökt stärka den på avsiktliga sätt.

Vad gäller variabeln kommuntyp råder endast ett signifikant samband mellan hemberedskapen och att bo i en liten kommun (eller mer korrekt uttryckt mindre stad, tätort eller landsbygds kommun) jämfört med en stor vid kontroll för de andra variablerna. Samtidigt gäller detta samband alla typer av förmåga – alltså både vätske-, mat- och värmehållningen. Det går dock inte att se något motsvarande signifikant samband mellan att bo i en liten kommun och att ha vidtagit särskilda förberedande åtgärder eller att ha tillgång till ovan nämnda resurser.

Att invånarna i små kommuner skattar sin förmåga relativt sett högt skulle kunna tolkas som att de har en rural identitet som värdesätter egenskaper som att vara kapabel och förberedd. Det omvända skulle då gälla för dem som har en urban identitet och som bor i de stora kommunerna. Somliga forskare har gjort gällande att denna identitet kan förklara skillnaderna i hemberedskap (se kapitel 2).

Betydelsen av att bo i en liten kommun är också något förbryllande. I likhet med fallet om landsändans betydelse pekar dessa resultat på vikten av att skilja mellan formell och informell beredskap. Förmågan skattas alltså som hög trots att det inte går att se något signifikant samband mellan den skattade förmågan och vidtagna förberedande åtgärder. Så långt är ingenting konstigt. Men härutöver synes resultaten underminera kopplingen mellan den skattade förmågan (i termer av vätske-, mat- och värmehållning) och tillgången till motsvarande resurser (vatten, mat och varma kläder). Det går som sagt inte heller att se något signifikant samband mellan tillgången till dessa resurser och att bo i en liten kommun jämfört med stora.

Frågan är hur detta ska förstås. Med studiens begreppsliga utgångspunkter kanske det har att göra med att invånarna i små kommuner har en bättre extern krishanteringsförmåga, genom närmre relationer till det omgivande grannskapet och därmed även större möjligheter att nyttja deras resurser. Men det kan också bero på hur enkätfrågan om resurser var ställd. I enkäten formulerades frågan i binära termer – har du dessa resurser, ja eller nej – vilket skulle kunna dölja relevant information. Kanske skiljer sig resurstillgången åt gradmässigt (hur mycket man har av någonting) snarare än binärt (om man alls har detta någonting), såtillvida att invånare i små kommuner helt enkelt sitter på större kvantiteter? Eller skattar kanske människor sin utsatthet olika beroende på i vilken typ av kommun de bor? Dessa frågor är i dagsläget svåra att besvara och de går därför bara att spekulera om.

Angående variabeln bostadsform är sambandet mellan hemberedskapen och att bo i radhus jämfört med lägenhet signifikant i vissa fall vid kontroll för andra variabler (skattning av förmåga i termer av vätske- och mathållning). Sambandet mellan hemberedskapen och att bo i villa är dock tydligare. Samtliga mått utom ett på hemberedskapen samvarierar positivt med villaboendet jämfört med att bo i lägenhet. Detta gäller både vidtagandet av förberedande åtgärder, alla förmågeskattningar (vätske-, mat- och värmehållning) och resurser (vatten och varma kläder). Men vad beror då villaboendets betydelse på?

Återigen går det bara att spekulera om vad sambanden i grund och botten beror på. Kanske spelar den externa krishanteringsförmågan in? Har det möjligen att göra med att de villaboende har mer utrymme att förvara sina saker på? Eller är boende i villa förenat med en viss mentalitet som gynnar hemberedskapen analogt med hur vissa forskare har föreställt sig att hemberedskapen hänger samman med en rural identitet. Villaboende är förenat med ett stort eget ansvar att lösa diverse uppkomna praktiska problem kopplade till hushållet vilket skulle kunna spilla över på hemberedskapen.

För att helt kort knyta an till den akademiska forskningen om hemberedskap framstår det som att denna studies resultat ligger i linje med flera forskares antaganden att det bör skiljas mellan formell och informell beredskap, liksom med antagandet att den rurala identiteten och mer allmänt de praktiska omständigheter som är förenade med att leva på landsbygden

kan driva hemberedskapen i positiv riktning. Det kan inte ses som annat än en styrka när flera studier med olika metodologisk ingång pekar i samma riktning.

Vad än skillnaderna i hemberedskap beror på framstår vissa grupper som mer utsatta än andra. Särskilt prekär synes situationen vara för de människor som bor i lägenhet. Även de som bor i stora kommuner sticker ut negativt i vissa avseenden. Som sagt måste frågan om hur ansvaret för att värna civilbefolkningens liv och hälsa ska fördelas avgöras mot bakgrund av våra värderingar. Det går inte att ge ett vetenskapligt svar på i vilken utsträckning uppgiften ska åvila civilbefolkningen själv eller de offentliga institutionerna (eller näringslivet och civilsamhället heller för den delen). Vad som kan konstateras är hur som helst att hemberedskapen för dessa grupper framstår som mindre effektivt verktyg för att värna civilbefolkningen. Tvärtom synes dessa grupper ha ett större behov av stöd från de offentliga institutionerna. Detta faktum bör beaktas i totalförsvarsplaneringen.

Det går som sagt inte att ge något vetenskapligt svar på frågan hur ansvaret bör fördelas mellan de offentliga institutionerna och hushållen själva. Men rent principiellt finns åtminstone tre skilda sätt att i totalförsvarsplaneringen ta hänsyn till det faktum att vissa grupper är mer utsatta än andra. För det första skulle det kunna göras ytterligare försök att påverka gruppernas hemberedskap genom informationskampanjer och på andra sätt. Som tidigare nämnt framstår dock hemberedskapen som ett trögrörligt fenomen. För det andra skulle de offentliga institutionerna kunna vidta åtgärder för att kompensera för vissa gruppers bristande hemberedskap. Det skulle kunna röra sig om att lagra viktiga resurser – alltså att bygga upp en kollektiv och storskalig krislåda, eller snarare *krislada* – och att förbereda distribution med mera. Ett sista och mer krasst förhållningssätt vore att helt enkelt acceptera ett större lidande inom vissa grupper under omfattande samhällsstörningar.

7 Källförteckning

- Demoskop 2017. Rapport: Uppföljning av Krisberedskapsveckan.
- Demoskop 2018. Rapport: Uppföljning av broschyren Om krisen eller kriget kommer.
- Guldåker, Nicklas 2016. "Hushålls hantering av stormen Gudrun". I Baez Ullberg, Susann & Becker, Per (red.). Katastrofriskreducering: Perspektiv, praktik, potential. ISBN 978-91-44-10613-7. Studentlitteratur.
- Heidenstrøm, Nina & Hansen, Anders Rhiger 2020. "Embodied Competences in Preparedness for Blackouts: Mixed Methods Insights from Rural and Urban Norwegian Households". 66. Energy Research & Social Science.
- Heidenstrøm, Nina & Kvarnlöf, Linda 2018. "Coping With Blackouts: A Practice Theory Approach to Household Preparedness". 26:2. Journal of Contingencies and Crisis Management.
- Heidenstrøm, Nina & Throne-Holst, Harald 2020. "Someone will take care of it". Households' Understanding of their Responsibility to Prepare for and Cope with Electricity and ICT Infrastructure Breakdowns'. 144. Energy Policy.
- Heidenstrøm, Nina 2020. "Informal Household Preparedness: Methodological Approaches to Everyday Practices". 23:3. Journal of Risk Research.
- Kantar Public 2022. Försvarsvilja: Rapport till MSB.
- Krisinformation.se. "Hemberedskap". www.krisinformation.se. Hämtad 2024-01-18.
- Kvarnlöf, Linda & Wall, Erika 2021. "Stories of the Storm: The Interconnection Between Risk Management Strategies and Everyday Experiences of Rurality". 24:8. Journal of Risk Research.
- Kvarnlöf, Linda 2020. "Hur kan vi förstå hemberedskap? En orientering i hemberedskap som politiskt och empiriskt fenomen". 2020:1. RCR Working Paper Series.
- Kvarnlöf, Linda 2021. Hemberedskap och vardagens praktiker: Urbana och rurala perspektiv. Publikationsnummer MSB1699 – februari 2021. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Mellander, Elias 2021. "Med krisen som framtidshorisont: Om motet mellan prepping och pandemin". 30. Kulturella Perspektiv, Svensk etnologisk tidskrift.
- MSB 2018. Om krisen eller kriget kommer. Publikationsnummer MSB1186. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB/Attityd 2021. Hemberedskap 2021: Allmänhetens syn på hemberedskap och eget ansvar under Corona-pandemin. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Attityd i Karlstad AB.
- MSB/Enkätfabriken 2019. Effektmätning av broschyren Om krisen eller kriget kommer. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Enkätfabriken.
- Prop. 2020/21:30. Totalförsvaret 2021-2025.
- Regeringskansliet A. "Mål för civilt försvar". www.regeringen.se. Hämtad 2024-01-18.
- Regeringskansliet B. "Mål för krisberedskap". www.regeringen.se. Hämtad 2024-01-18.
- Sandstig, Gabriella 2019. "Riskkommunikation och krisberedskap: Av nöd och lust". I: Carlander, Anders & Öhberg, Patrik & Mellander, Elias (red.). Ingen kommer undan kulturen. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- SFS 1992:1403 Lag om totalförsvaret och höjd beredskap.
- SFS 2022:524 Förordning om statliga myndigheters beredskap.

SFS 2022:525 Förordning om civilområdesansvariga länsstyrelser.

Sims, Amanda & Grigsby, Mary 2019. "Prepper-Worthy Identity Work: A Cultural Repertoire for Constructing a Secure Self in an Insecure World". 39:2. Sociological Spectrum.

Sveriges Kommuner och Landsting 2016. Kommungruppsindelning 2017: Omarbetning av Sveriges Kommuner och Landstings kommungruppsindelning. ISBN 978-91-7585-455-7

Wall, Erika 2014. "Individuals' Interest in Preventing Everyday Accidents and Crises: A Swedish Explorative Study of the Importance of Motivation". 10:2. Human Technology.

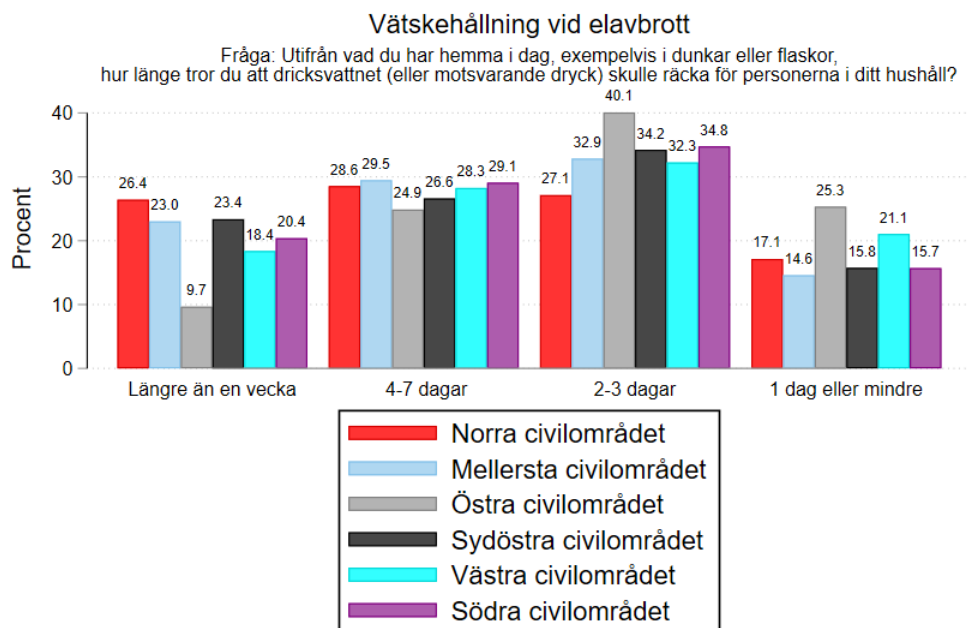
Wedebrand, Christoffer & Andersson, Herman & Dalberg, Sanna 2023. Teknisk beskrivning av enkätundersökning om krisberedskap och totalförsvar genomförd år 2022. FOI Memo 8285. Totalförsvarets forskningsinstitut.

Wedebrand, Christoffer & Andersson, Herman 2023. Den svenska allmänhetens hemberedskap och försvarsvilja: Översiktliga resultat från en enkätundersökning genomförd år 2022. FOI-R--5450--SE. Totalförsvarets forskningsinstitut.

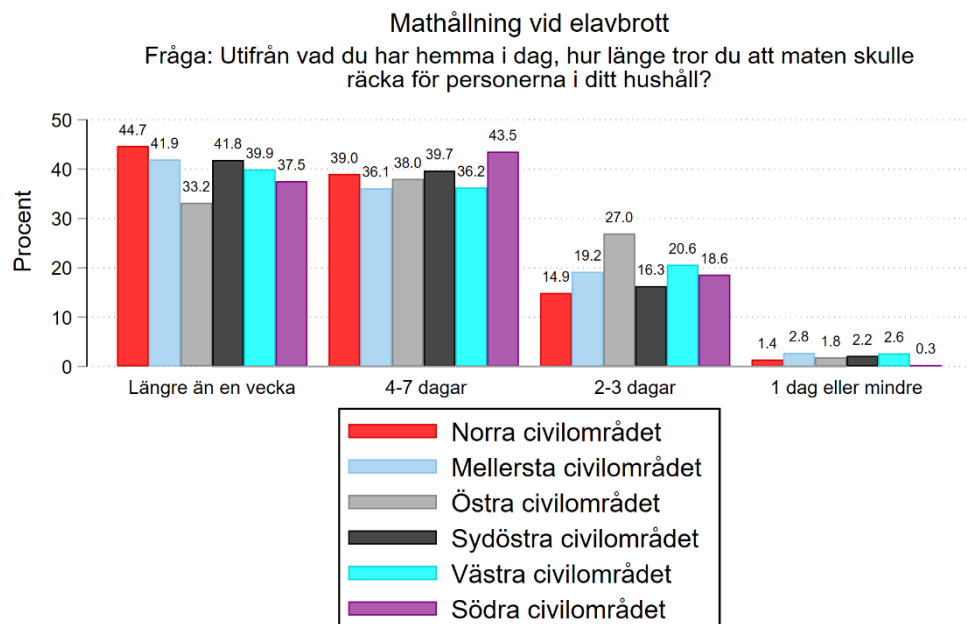
8 Bilaga

8.1 Figurer

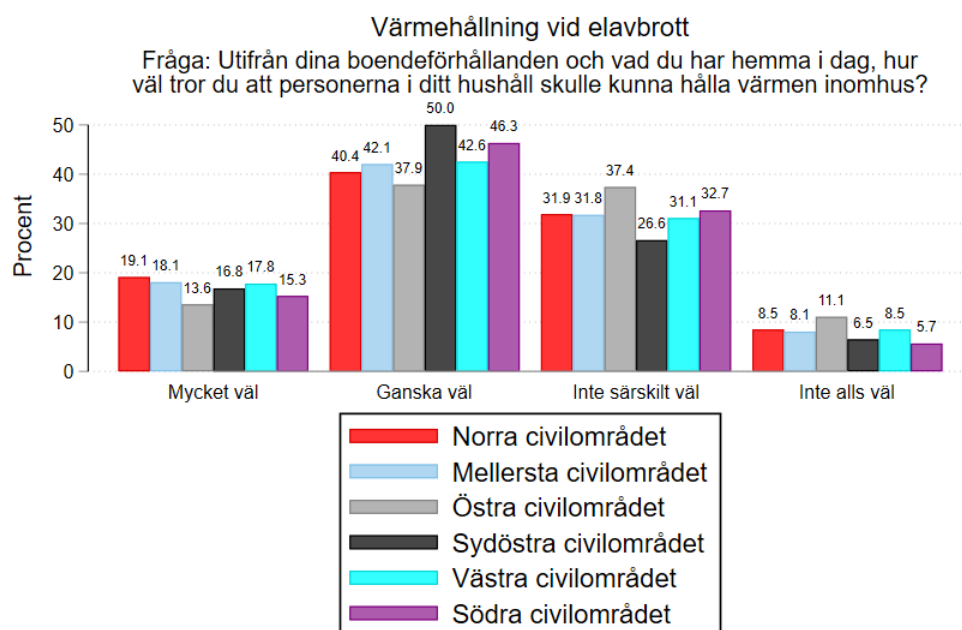
8.1.1 Civilområden

Figur 13: Vätskehållning och civilområden

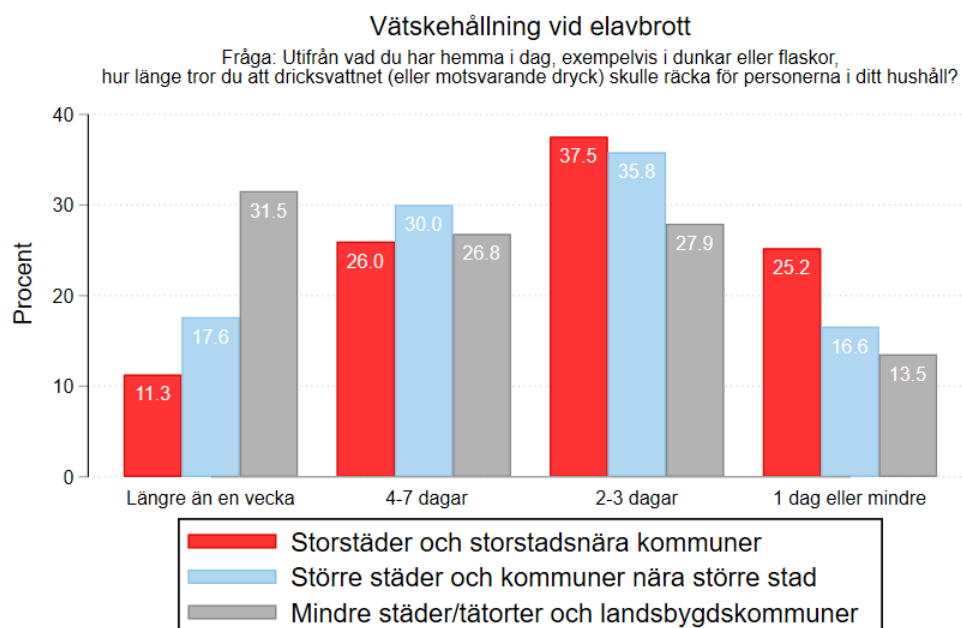

Figur 14: Mathållning och civilområden

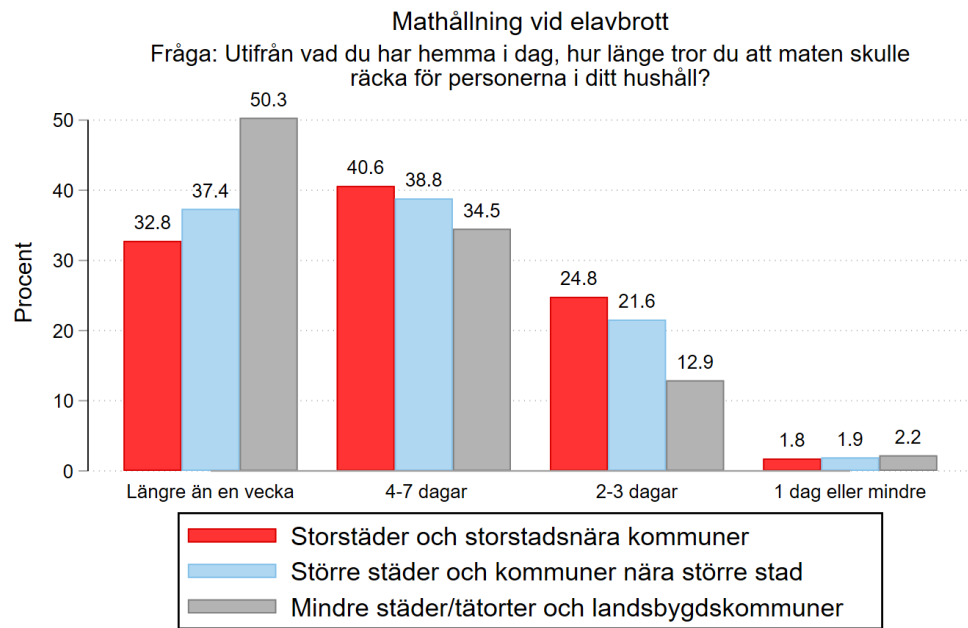

Figur 15: Värmehållning och civilområden

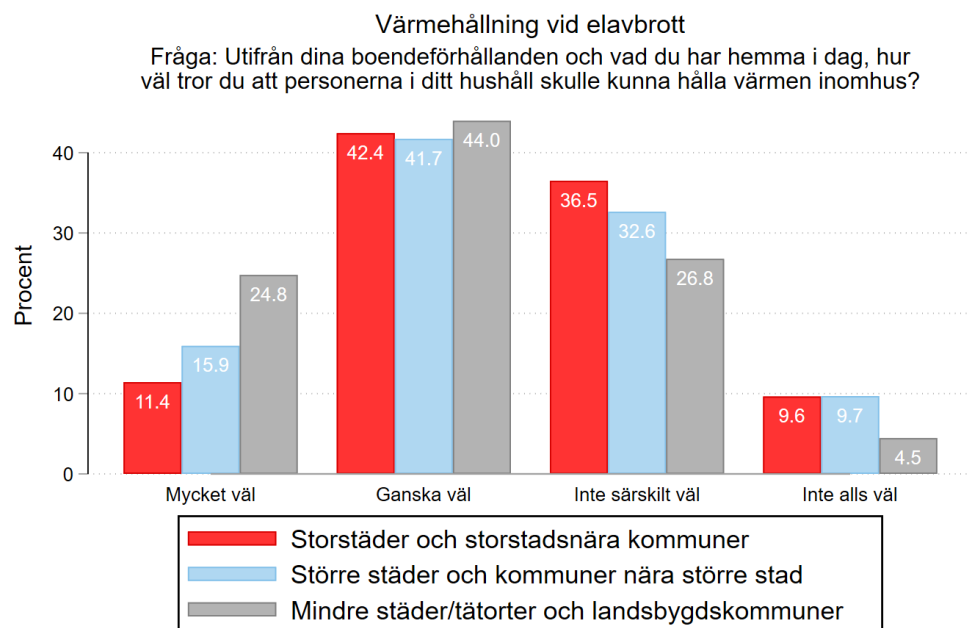
8.1.2 Kommuntyp

Figur 16: Vätskehållning och kommuntyp

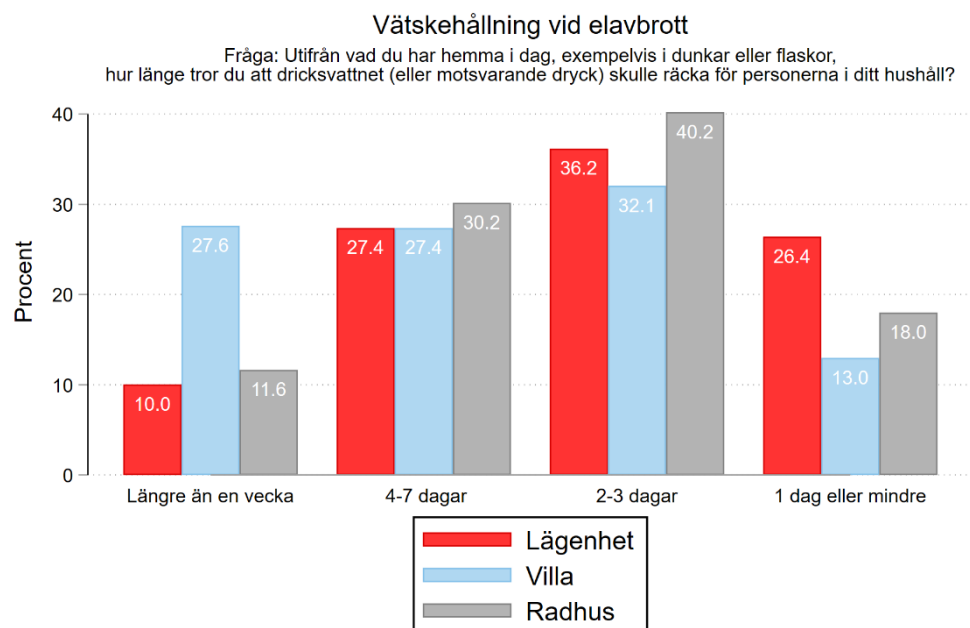

Figur 17: Mathållning och kommuntyp

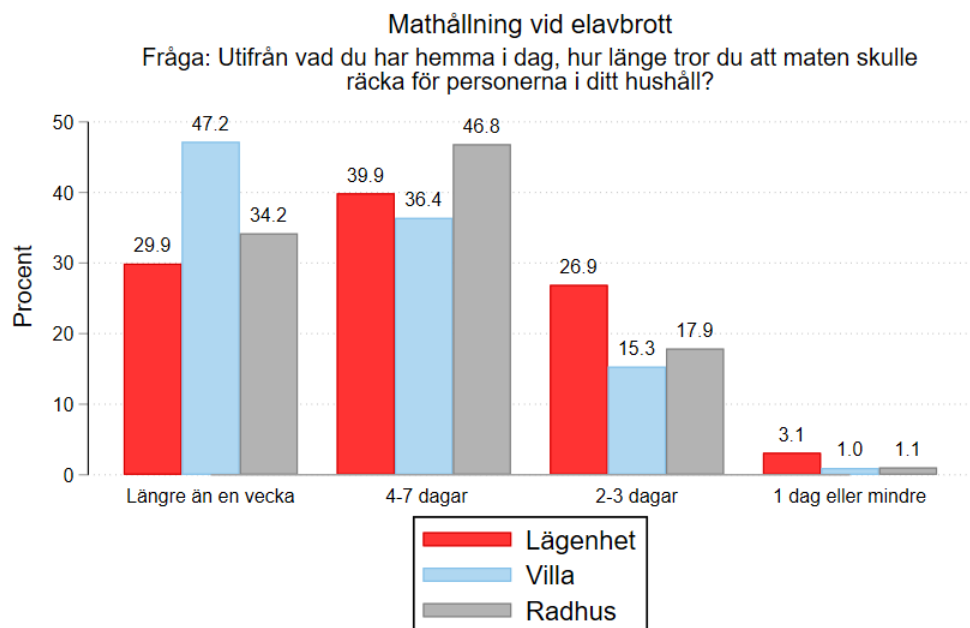

Figur 18: Värmehållning och kommuntyp

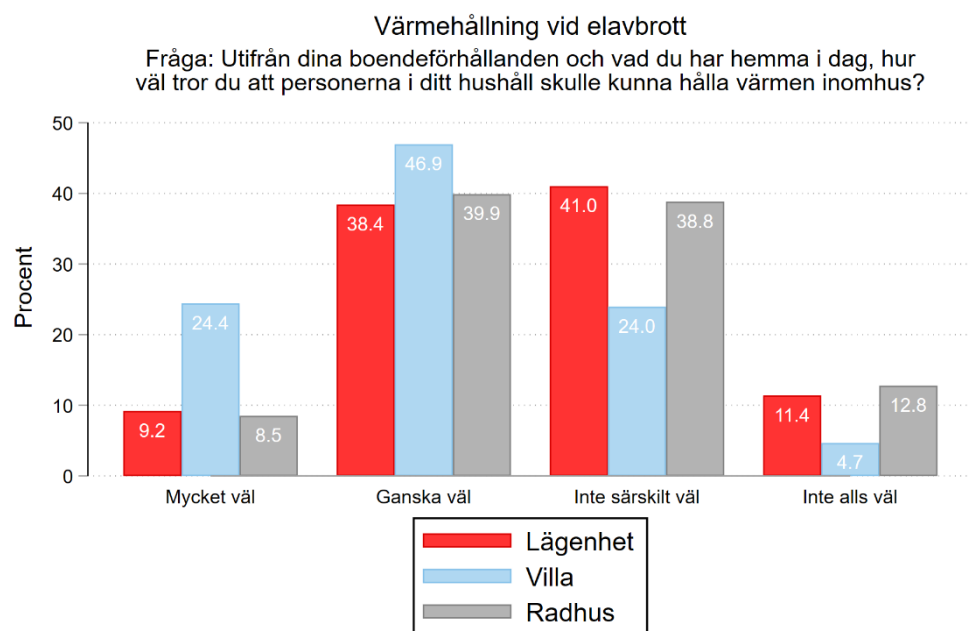
8.1.3 Bostadsform

Figur 19: Vätskehållning och bostadsform

Figur 20: Mathållning och bostadsform

Figur 21: Värmehållning och bostadsform

8.2 Regressionstabeller

Tabell 6: Multivariat analys av hembredskap och boendeförhållanden inklusive demografiska kontrollvariabler

Variabler	(1) Särskilda åtgärder (logit)	(2) Förmåga Vatten (ologit)	(3) Resurs Vatten (logit)	(4) Förmåga Mat (ologit)	(5) Resurs Mat (logit)	(6) Förmåga värme (ologit)	(7) Varma kläder (logit)
Storlek på kommun							
Mellanstora kommuner	0,0922 (0,167)	0,0768 (0,147)	0,0257 (0,174)	-0,0287 (0,153)	0,143 (0,168)	-0,122 (0,151)	0,426 (0,282)
Små kommuner	0,0586 (0,172)	0,506*** (0,154)	0,274 (0,177)	0,443*** (0,158)	0,175 (0,173)	0,408*** (0,156)	0,523* (0,294)
Boende form							
Villa	0,233** (0,113)	0,665*** (0,101)	0,435*** (0,117)	0,656*** (0,103)	0,186* (0,113)	1,032*** (0,105)	0,712*** (0,189)
Radhus	0,254 (0,171)	0,293** (0,147)	-0,163 (0,191)	0,367** (0,152)	0,275 (0,175)	0,0515 (0,155)	0,588* (0,304)
Civilområden							
Västra civilområdet	-0,0393 (0,166)	-0,180 (0,148)	-0,0688 (0,171)	-0,0173 (0,151)	0,0105 (0,167)	0,00504 (0,151)	-0,0409 (0,283)
Sydöstra civilområdet	0,328 (0,203)	-0,0374 (0,181)	0,148 (0,205)	0,0630 (0,184)	0,102 (0,206)	0,167 (0,184)	-0,354 (0,334)
Östra civilområdet	0,0366 (0,184)	-0,259 (0,163)	-0,240 (0,194)	-0,0203 (0,167)	0,159 (0,187)	-0,0460 (0,166)	0,312 (0,315)
Mellersta civilområdet	0,138 (0,173)	0,0804 (0,153)	-0,115 (0,178)	0,0760 (0,157)	-0,156 (0,173)	0,00906 (0,157)	-0,0614 (0,301)
Norra civilområdet	-0,521** (0,228)	0,0743 (0,198)	-0,258 (0,229)	0,137 (0,200)	0,138 (0,225)	-0,211 (0,201)	0,0915 (0,396)
Inkomst	-0,0178 (0,0787)	-0,00267 (0,0712)	-0,0158 (0,0831)	-0,134* (0,0706)	-0,0233 (0,0786)	-0,162** (0,0720)	0,358*** (0,113)
Ålder	0,0562*** (0,0213)	0,0477** (0,0188)	0,0518** (0,0224)	0,0451** (0,0191)	0,0430** (0,0206)	0,0161 (0,0189)	0,0120 (0,0316)
Ålder i kvadrat	-0,0006*** (0,000190)	-0,000310* (0,000166)	-0,00045** (0,000198)	-0,00037** (0,000169)	-0,0004** (0,000183)	-0,000259 (0,000167)	-0,000185 (0,000277)
Utbildning							
Gymnasial	0,165 (0,183)	-0,102 (0,153)	-0,324* (0,180)	-0,0208 (0,162)	-0,0476 (0,172)	0,0420 (0,158)	-0,0717 (0,254)
Efter gymnasial	0,712*** (0,184)	-0,219 (0,155)	-0,146 (0,181)	0,0912 (0,163)	0,361** (0,175)	-0,000695 (0,160)	0,526** (0,268)
Konstant	-1,778* (0,921)		-1,863* (0,975)		-0,636 (0,906)		-3,105** (1,247)
Observationer	1702	1695	1713	1701	1713	1698	1713

Standardfel inom parentes. Skillnader i antal observationer beror på partiellt bortfall eller dubbelsvar (som är kodade som bortfall). Variabeln inkomst är logaritmerad, *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Tabell 7: Multivariat analys av hemberedskap och övriga resurser inklusive demografiska kontrollvariabler

VARIABLER	(1) Husapotek	(2) Hygienartiklar	(3) Batteriradio	(4) Kontanter	(5) Ficklampa
Storlek på kommun					
Mellanstora kommuner	-0,0387 (0,169)	0,211 (0,164)	-0,155 (0,169)	0,0873 (0,169)	0,0193 (0,230)
Små kommuner	0,169 (0,174)	0,105 (0,169)	0,170 (0,173)	0,198 (0,173)	0,482* (0,254)
Boendeform					
Villa	-0,0170 (0,113)	0,313*** (0,111)	0,274** (0,114)	0,252** (0,113)	0,956*** (0,166)
Radhus	0,284 (0,177)	0,0168 (0,169)	0,348** (0,172)	0,0418 (0,174)	0,385* (0,229)
Civilområden					
Västra civilområdet	-0,156 (0,170)	-0,144 (0,163)	-2,58e-05 (0,168)	-0,324* (0,168)	-0,0396 (0,232)
Sydöstra civilområdet	-0,206 (0,205)	-0,131 (0,198)	0,0509 (0,204)	0,145 (0,202)	0,158 (0,298)
Östra civilområdet	-0,223 (0,189)	0,162 (0,181)	-0,00868 (0,187)	-0,00836 (0,186)	0,0672 (0,251)
Mellersta civilområdet	-0,154 (0,176)	-0,121 (0,169)	0,368** (0,175)	0,153 (0,172)	0,371 (0,258)
Norra civilområdet	-0,677*** (0,220)	-0,390* (0,218)	0,321 (0,223)	-0,203 (0,221)	0,527 (0,358)
Inkomst	-0,0169 (0,0784)	0,00176 (0,0761)	-0,0839 (0,0813)	-0,0560 (0,0800)	0,186* (0,0962)
Ålder	0,0436** (0,0207)	-0,0210 (0,0203)	0,0937*** (0,0221)	0,0556*** (0,0216)	0,0425 (0,0275)
Ålder i kvadrat	-0,000384** (0,000183)	0,000127 (0,000180)	-0,000581*** (0,000193)	-0,000309 (0,000189)	-0,000192 (0,000252)
Utbildning					
Gymnasial	0,128 (0,172)	-0,115 (0,172)	0,0299 (0,177)	-0,241 (0,174)	-0,0650 (0,247)
Eftergymnasial	0,414** (0,175)	-0,00810 (0,173)	0,0862 (0,178)	-0,200 (0,176)	0,325 (0,251)
Konstant	-0,558 (0,905)	0,403 (0,884)	-2,700*** (0,984)	-1,660* (0,950)	-3,080*** (1,079)
Observationer	1713	1713	1713	1713	1713

Standardfel inom parentes. Skillnader i antal observationer beror på partiellt bortfall eller dubbelsvar (som är kodade som bortfall). Variabeln inkomst är logaritmerad, *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

8.3 Regressionsanalys 2018 år data

Tabell 8: Multivariat analys av hemberedskap och boendeförhållanden med data från 2018 års enkätundersökning.

VARIABLER	(1) Särskilda åtgärder (logit)	(2) Förmåga Vatten (ologit)	(4) Förmåga Mat (ologit)	(6) Förmåga värme (ologit)
Storlek på kommun				
Mellanstora kommuner	0.161 (0.181)	0.325** (0.137)	-0.00517 (0.139)	-0.0226 (0.139)
Små kommuner	0.166 (0.186)	0.424*** (0.142)	0.303** (0.144)	0.0968 (0.145)
Boendeform				
Villa	0.380*** (0.123)	0.747*** (0.0941)	0.500*** (0.0952)	1.258*** (0.0987)
Radhus	0.0654 (0.198)	0.274* (0.142)	0.0982 (0.144)	0.161 (0.147)
Civilområden				
Västra civilområdet	-0.160 (0.181)	-0.101 (0.139)	-0.00422 (0.142)	-0.144 (0.143)
Sydöstra civilområdet	-0.201 (0.212)	-0.0168 (0.162)	-0.107 (0.167)	-0.0515 (0.167)
Östra civilområdet	-0.0513 (0.206)	-0.170 (0.157)	-0.0476 (0.160)	-0.252 (0.159)
Mellersta civilområdet	-0.0459 (0.181)	0.0517 (0.142)	0.152 (0.146)	-0.0356 (0.145)
Norra civilområdet	-0.426* (0.229)	-0.178 (0.173)	0.554*** (0.180)	-0.136 (0.178)
Inkomst	0.0167 (0.0725)	-0.0263 (0.0553)	-0.00244 (0.0556)	-0.0344 (0.0553)
Ålder	0.0122 (0.0214)	0.0179 (0.0158)	0.0159 (0.0161)	-0.0346** (0.0162)
Ålder i kvadrat	-0.000120 (0.000195)	-2.30e-05 (0.000143)	-9.90e-05 (0.000146)	0.000172 (0.000147)
Utbildning				
Gymnasial	0.0894 (0.178)	0.0361 (0.129)	0.0601 (0.134)	-0.0899 (0.133)
Eftergymnasial	0.290 (0.181)	-0.430*** (0.133)	-0.0154 (0.138)	-0.203 (0.137)
Konstant	-2.064*** (0.797)			
Observationer	2,006	1,993	2,000	2,002

Standardfel inom parentes. Skillnader i antal observationer beror på partiellt bortfall eller dubbelsvar (som är kodade som bortfall). Variabeln inkomst är logaritmerad, *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

